

המכון
החרדי
למחקרי
מדיניות

אתגרים לחוסן לאומי הקהילה הערבית והקהילה החרדית

ניצה (קלינר) קסיר

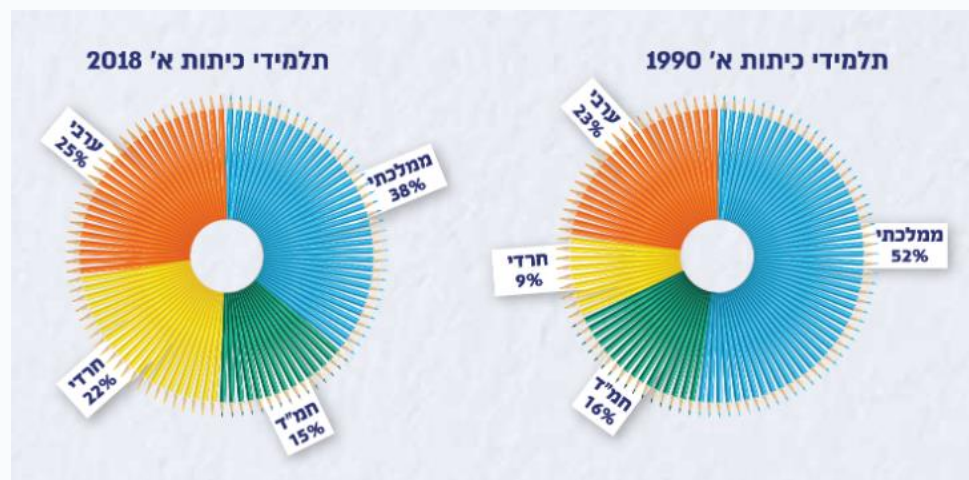
מיזם ענבר

עמותת מעוז, לוד

10.11.2019

"התהליכים הדמוגרפיים יצרו למעשה 'סדר ישראלי חדש', שבו 'ארבעה שבטים מרכזיים': חילונים, דתיים, חרדים וערבים,

שהעוינות ביניהם גוברת.

מדובר במציאות בעלת השלכות מרחיקות לכת על החוסן הלאומי של מדינת ישראל."

(נאום ארבעת השבטים של נשיא המדינה, ראובן ריבלין)

חוסן כלכלי-חברתי הקדמה ומוטיבציה לדיון

חוסן לאומי

חוסן לאומי, מהו?

- כושר העמידות של המדינה ומידת החוזק שלה בפני איומים פנימיים וחיצוניים
- מורכב מתחומים רבים – **כחוסן כלכלי, חוסן חברתי, חוסן ביטחוני וחוסן מדיני** כשיש קשרי גומלין ביניהם, וכשבכל תחום אינדיקטורים רבים
- חוסן כלכלי (כלכלה חזקה) מהותי לקיומו של חוסן לאומי – מאפשר לספק לאוכלוסייה רווחה חומרית, תוך איזון בין הצרכים של האוכלוסיות השונות ושל המדינה – צרכים כלכליים, חברתיים וביטחוניים

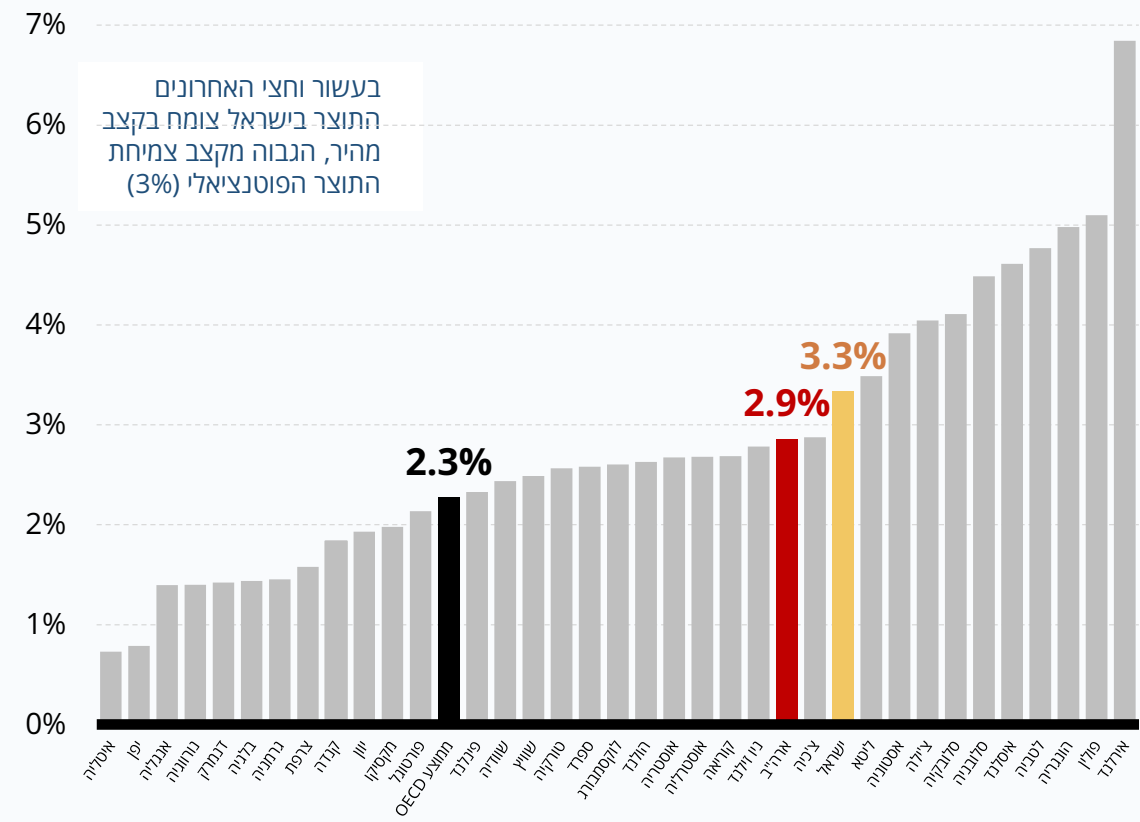
צמיחה כלכלית

"אנחנו הצלחה מאקרו-כלכלית מסחררת"

(פרופ' טרכטנברג, מתוך כתבה של אלוזורוב, 18.4.2018)

קצב צמיחת התוצר השוואה בינלאומית, 2018

מקור: OECD, Economic Outlook No 105 - May 2019, real GDP Forecast.

צמיחת התוצר, 2018-2004

צמיחה מצטברת	ממוצע OECD	ישראל	ארה"ב
צמיחה ממוצעת לשנה	1.9%	4.0%	1.9%
צמיחה מצטברת	31.5%	79.3%	32.6%

בעשור וחצי האחרונים צמח המשק הישראלי פי 2.5 ממוצע ה-OECD

חוסן כלכלי (כלכלה חזקה):

❑ צמיחה כלכלית רכיב הכרחי וחשוב לכלכלה חזקה, אך הוא אינו מספק

❑ רכיבים נוספים:

- צמיחה מכלילה
- צמיחה בת קיימא

האם צמיחת המשק היא מכלילה ובת קיימא?

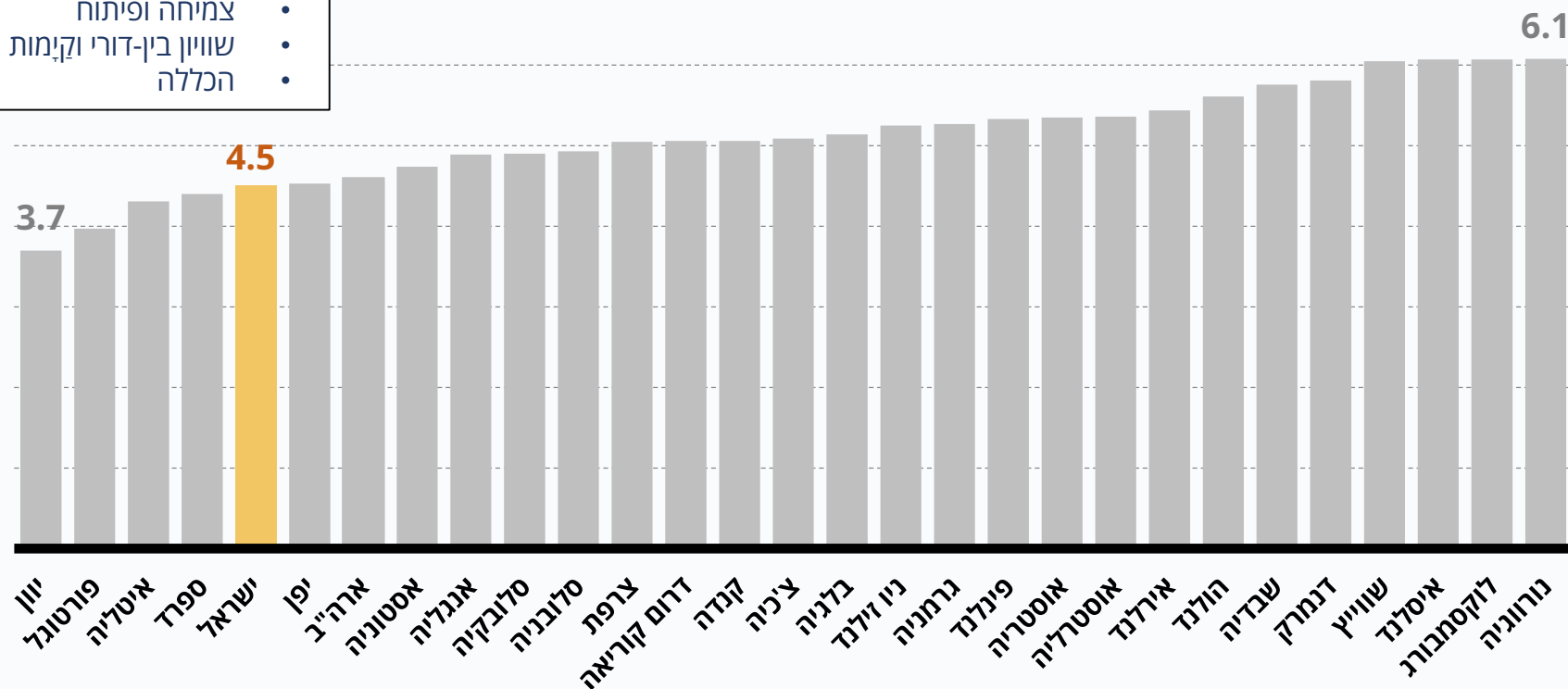
צמיחה מכלילה ופיתוח

מדד פיתוח וצמיחה מכלילה (וידו), השוואה בינלאומית, 2017

(סקאלה בין 1 ל-7)

מדד פיתוח וצמיחה מכלילה
(וידו) של ה-WEF מורכב מ-
12 פרמטרים ב-3 תחומים:

- צמיחה ופיתוח
- שוויון בין-דורי וקיימות
- הכללה

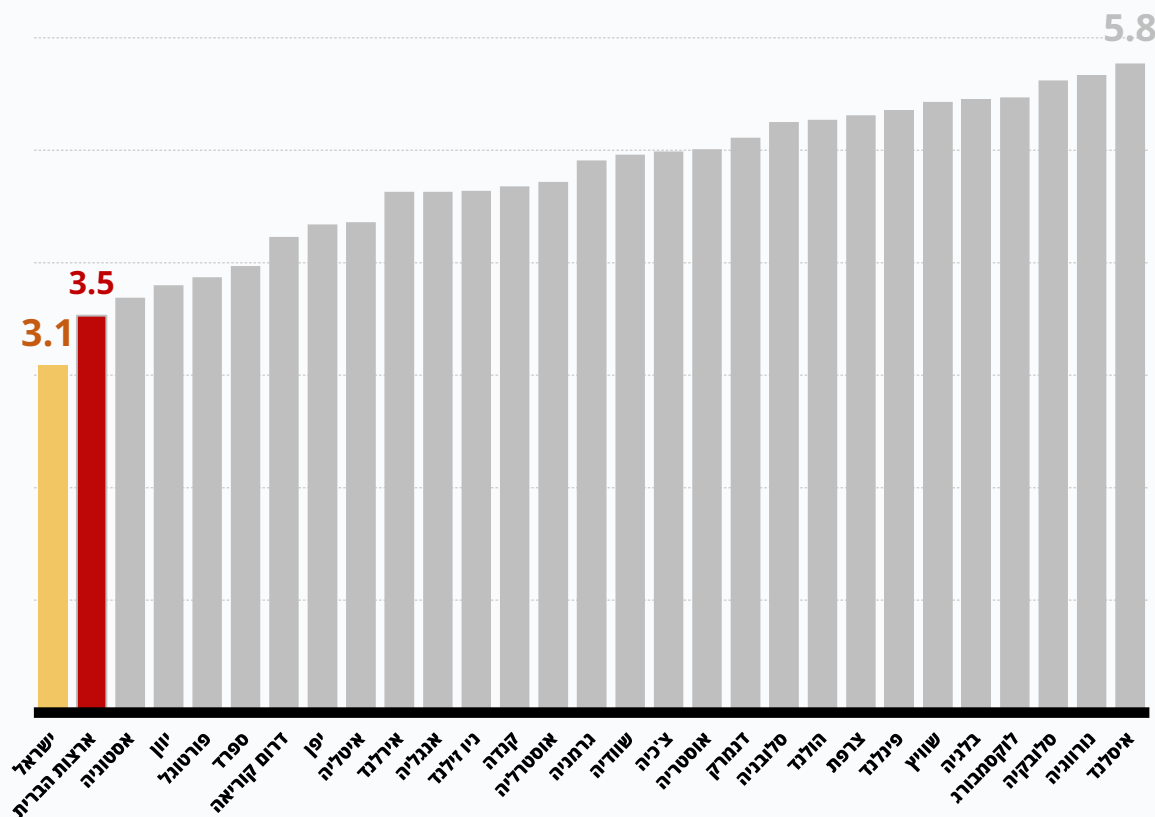
מקור: World Economic Forum, 2018 הערה: ההשוואה כוללת את כל המדינות המפותחות שנבדקו. מדד פיתוח וצמיחה מכלילה של ה-WEF מורכב מ-12 פרמטרים ב-3 תחומים: צמיחה ופיתוח, הכללה ושוויון בין-דורי וקיימות.

צמיחה מכלילה

"אנחנו הצלחה מאקרו-
כלכלית מסחררת... אבל
כישלון מיקרו-כלכלי"

(פרופ' סרכטנברג, מתוך כתבה של אלוזורוב,
18.4.2018)

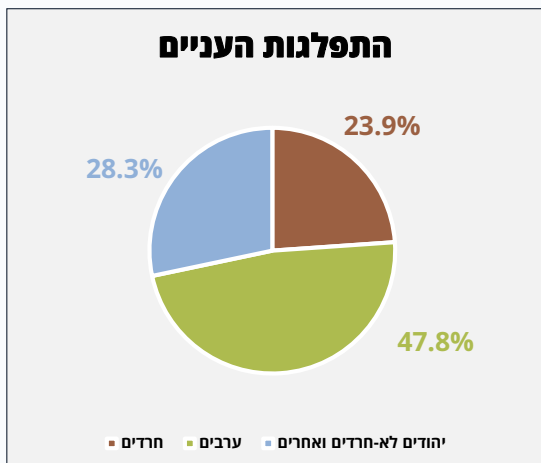
מדד הכללה (Inclusion), השוואה בינלאומית, 2017

מקור: World Economic Forum, 2018. הערה: המדד כולל 4 פרמטרים: הכנסה חצינית למשק בית, תחולת עוני, אי שוויון (מדדי ג'יני) בהכנסות ואי שוויון בעושר.

עוני

- השיעור גבוה בכ-50% מהמוצע ב-OECD
- שונות גבוהה בין אוכלוסיות

אי-שוויון (מדד ג'יני)

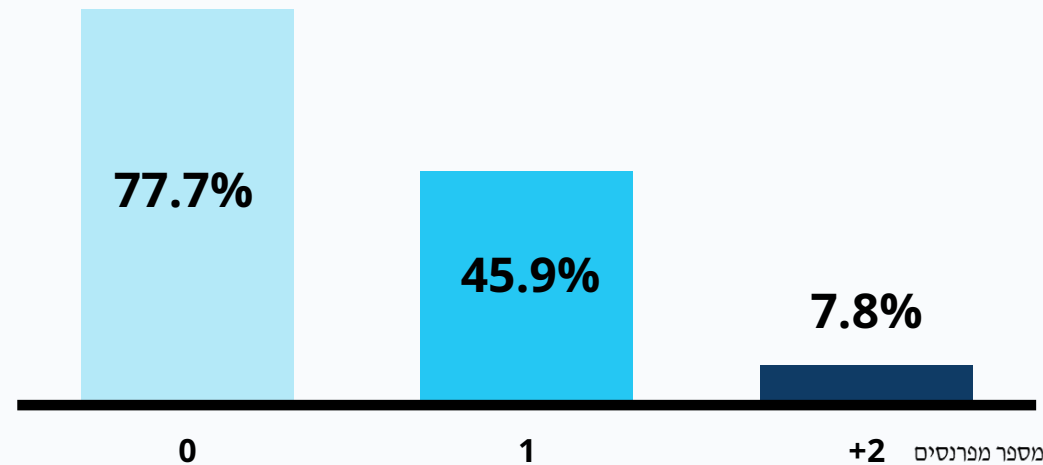
- המדד (0.360) גבוה ב-14% מהמוצע ב-OECD

מקור: ניצה (קלינר) קסיר, 2019. נתוני סקר הוצ"מ של הלמ"ס, 2017 (חרדים - לפי הגדרה עצמית)

בין תעסוקה ועוני

שיעור העניים, לפי מספר המפרנסים*

- העוני עמוק יותר בקרב עניים שאינם עובדים
- מצבם הכלכלי של עניים עובדים משתפר על פני זמן

תעסוקה ואיכות התעסוקה הם גורמים מרכזיים המשפיעים על העוני והמצב הכלכלי

ההסתברות להימצא מתחת לקו העוני יורדת ככל שמספר המפרנסים גדל
(פלוג קרנית וניצה קסיר-קלינר**)

מקור: עיבודים לסקר הוצאות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2017. מבוסס על דוח המוסד לביטוח לאומי, 2017. *משקי בית בהם המפרנס העיקרי בגיל העבודה העיקרי (25-64) **מתוך: פלוג קרנית וניצה (קלינר) קסיר, "על עוני עבודה ומה שביניהם", רבעון לכלכלה.

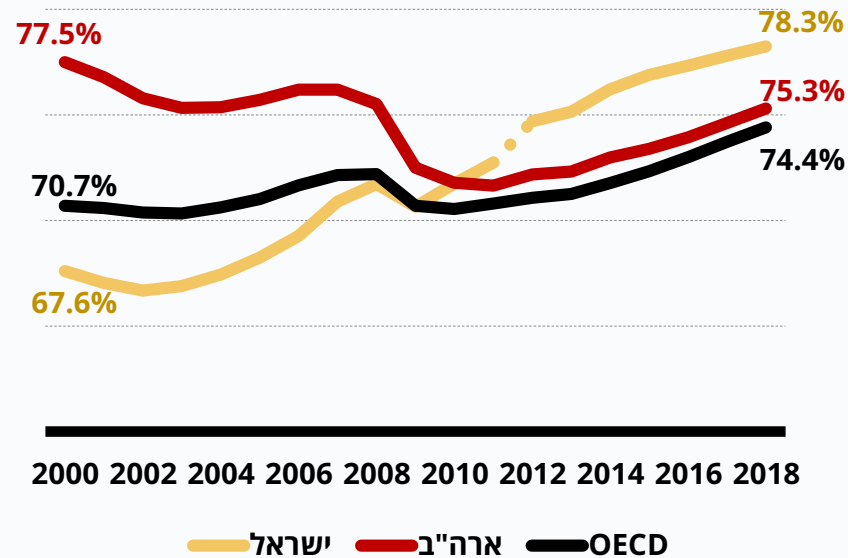
מקורות הצמיחה

לחילופין:
תוצר = שעות עבודה * פריון לשעת עבודה

- התרחבות התעסוקה היא על סף מיצוי
- פוטנציאל להרחבת תעסוקה
 - גידול טבעי של האוכלוסייה
 - **פוטנציאל בחלק מהאוכלוסיות**
- מספר שעות העבודה בישראל מהגבוהים ב-OECD

שיעור תעסוקה, ישראל, ארה"ב וממוצע ה-OECD

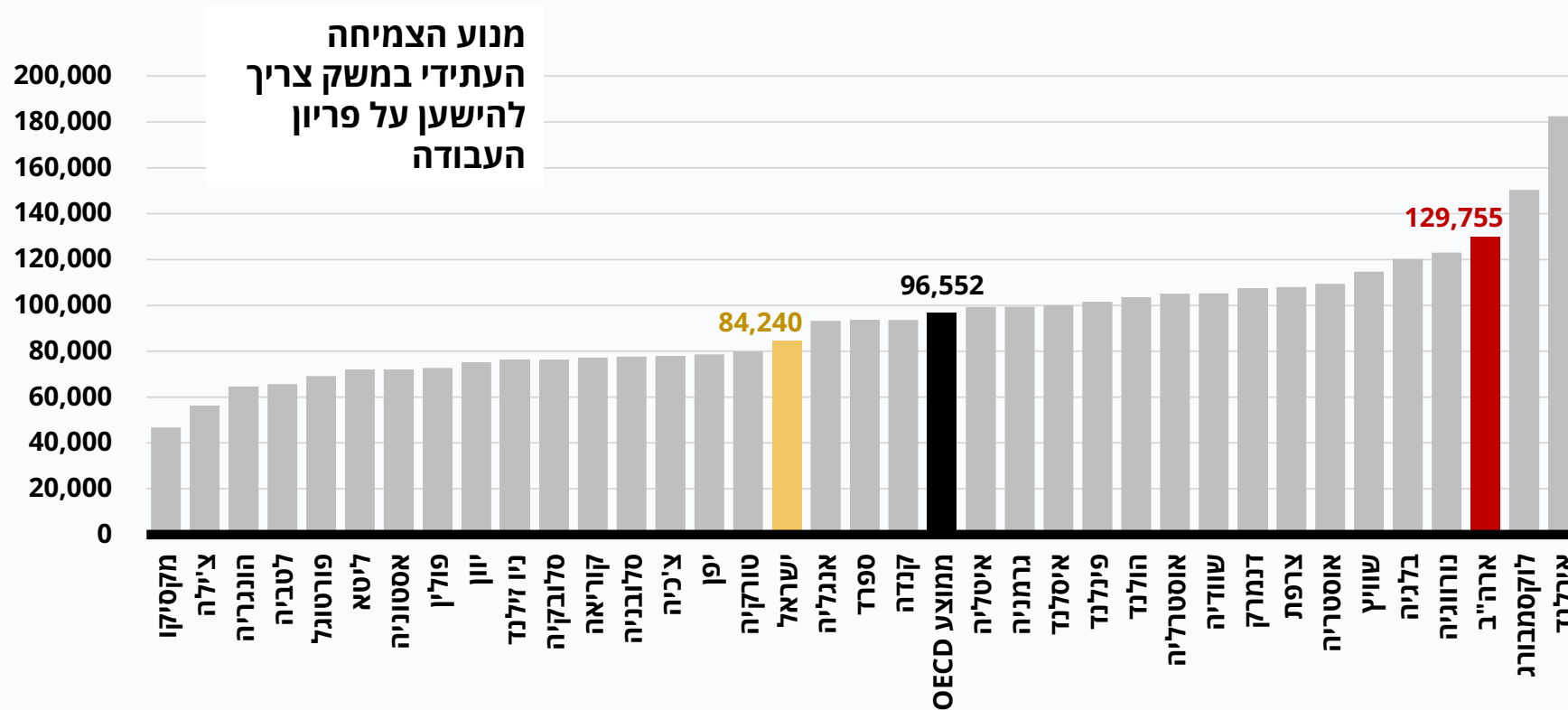

Data: [OECD stat](https://data.oecd.org/), percentage of working age (25-64) population.
 נתוני מדינת ישראל: סקר כוח אדם של הלמ"ס, גילי עבודה מרכזיים (25-64), שנים 2018-2000.

מנוע הצמיחה
 בשנים האחרונות
 היה התעסוקה

פריון העבודה

תוצר לעובד, בהשוואה למדינות ה-OECD, 2018

"אנחנו באופוריה,
מסוחררים מההצלחה
שלנו ... ולא מבחינים
בעננים שמתקדרים
באופק"

(פרופ' טרכטנברג, מתוך כתבה של אילוזרוב,
18.4.2018)

- בין הסיבות לפריון הנמוך בישראל **רמת ההון האנושי**
- פריון עבודה נמוך קיים בקרב חלק מהקהילות**, בשל חסרים בהון אנושי מותאם לשוק העבודה

Data: [OECD stat](https://data.oecd.org/), USD, current prices and PPPs.

חוסן לאומי, חוסן קהילות ומה שביניהם

- הקהילות השונות הן חלק מהמדינה ('ממלכתיות')
- חוסנן משליך על חוסן המדינה כולה, והחוסן של המדינה צפוי להשליך על חוסן האוכלוסיות
- תפיסת החוסן עשויה להיות שונה בין הקהילות השונות

אתגרים

- שילוב הקהילות השונות בחברה ובכלכלה – **תוך הסתכלות גם על כלל האוכלוסיות**
- אתגר מרכזי: שילוב הערבים והחרדים

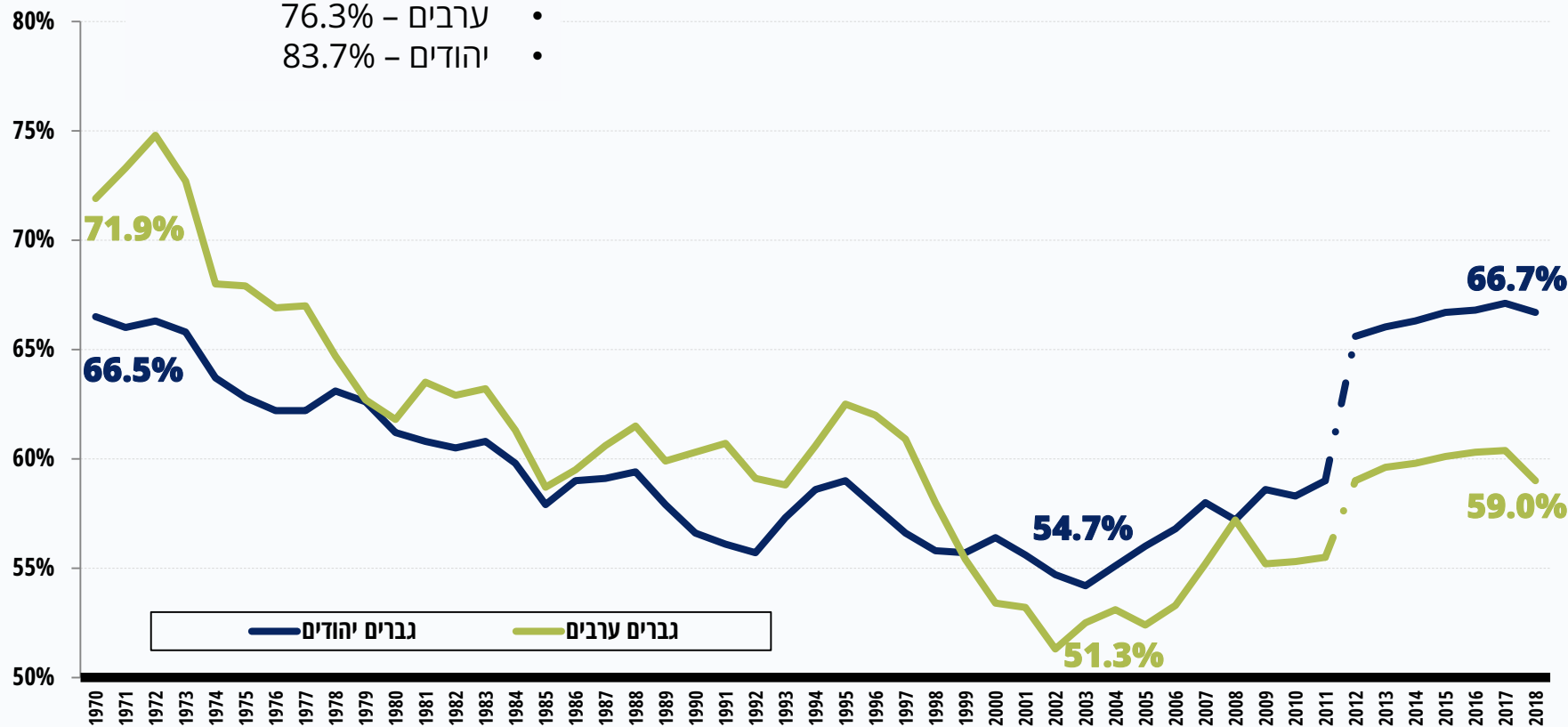
ערביי ישראל בשוק העבודה

תעסוקה גברים

שיעור התעסוקה של גברים*

שיעור התעסוקה של גברים
בגילי 25-64 בשנת 2018:

- 76.3% - ערבים
- 83.7% - יהודים

מקור: Nitsa (Kaliner) Kasir and Eran Yashiv (2014), "The Labor Market of Israeli Arabs - Key Features and Policy Solutions"

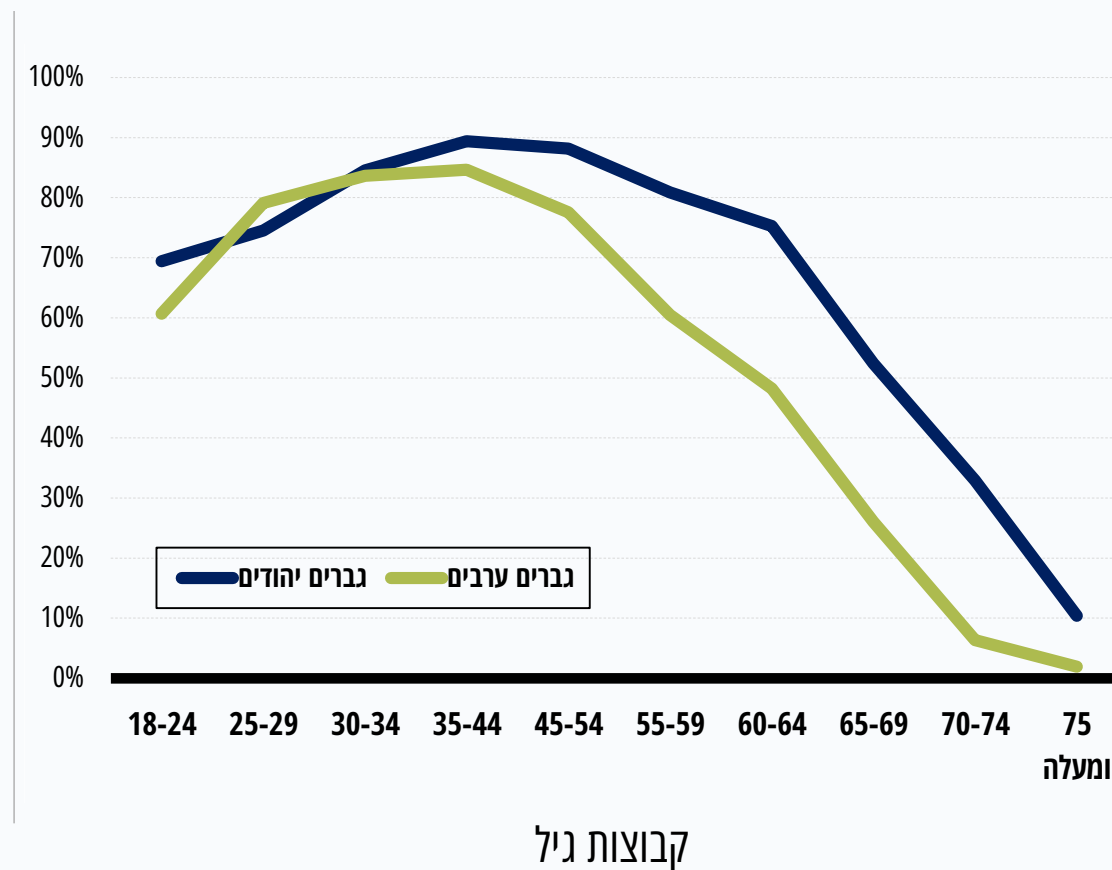
נתונים: עיבודים מעודכנים מסכ"א של הלמ"ס, בני 15 ומעלה, שנים 1970-2018. *בסדרה יש שבר שכן שונו הגדרות התעסוקה בין שנת 2011 ל-2012, מתעסוקה אורחית לתעסוקה הכוללת גם תעסוקה צבאית.

תעסוקה גברים

הגברים הערבים יוצאים משוק העבודה בגיל צעיר

שיעורי התעסוקה של גברים, לפי גיל, אחוזים

פרישה מוקדמת של ערביי ישראל חריגה בהשוואה:

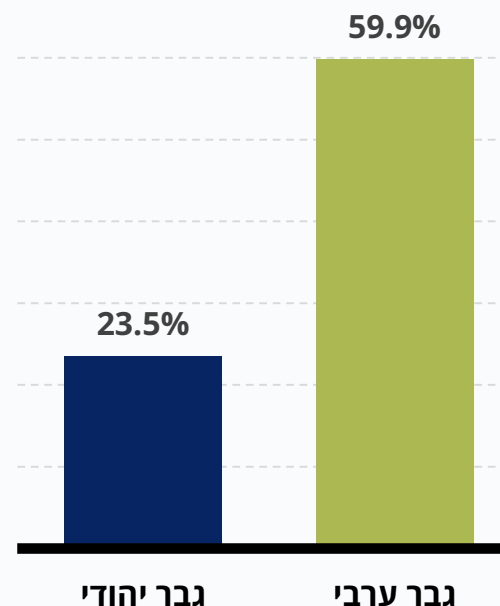
- למדינות מערביות
- למדינות מוסלמיות וערביות אחרות ובכלל זה ברשות הפלסטינית

מקור: Nitsa (Kaliner) Kasir and Eran Yashiv (2014), "The Labor Market of Israeli Arabs – Key Features and Policy Solutions". נתונים: עיבודים מסקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, עיבודים מעודכנים לשנת 2017.

מקצועות גברים

הגברים הערבים מרוכזים במקצועות הצווארון כחול, המתאפיינים במיומנות נמוכה וצורך בכושר פיזי

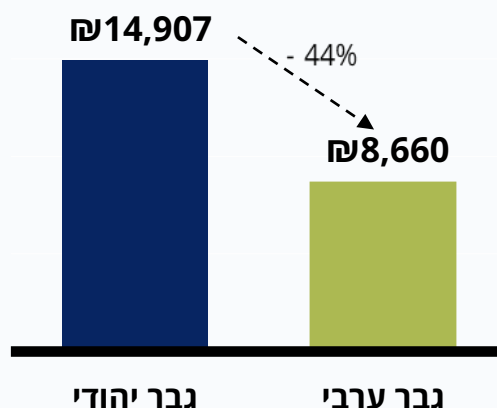
שיעור המועסקים במקצועות הצווארון הכחול

השלכות

- פרישה מוקדמת מהעבודה המתאפשרת בשל:
 - קיומן של תמיכות ממשלתיות
 - מאפיין תרבותי - תמיכת הילדים בהוריהם מגיל צעיר
- שכר ופריון עבודה נמוכים

הכנסה חודשית לשכיר

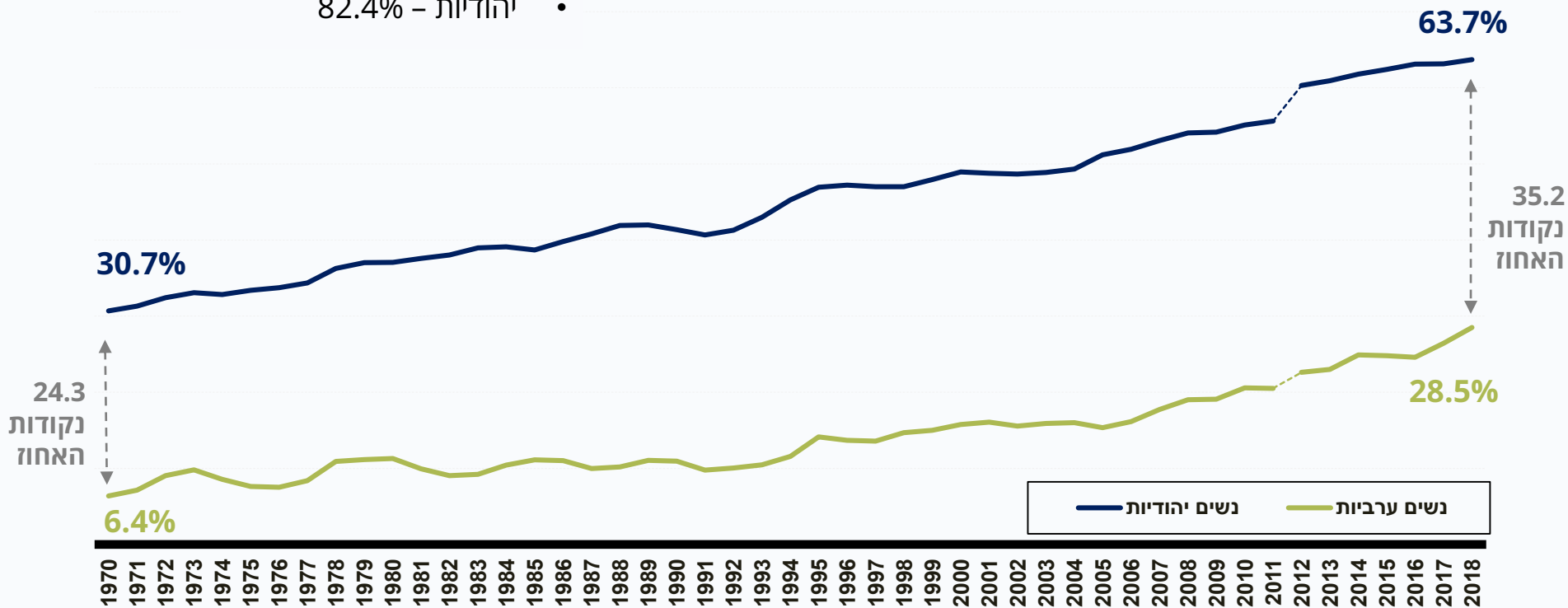
מקור: ישיב ערן וניצה (קלינר) קסיר, 2010, "דפוסי ההשתתפות של ערביי ישראל בשוק העבודה", סקר בנק ישראל 84.
* עיבודים מעודכנים מסקר כ"א וסקר הוצאות משק הבית 2017 של הלמ"ס. (עיבוד לגילי העבודה העיקריים).

תעסוקה נשים

שיעור התעסוקה של נשים*

שיעור התעסוקה של נשים
בגילי 25-64 בשנת 2018:

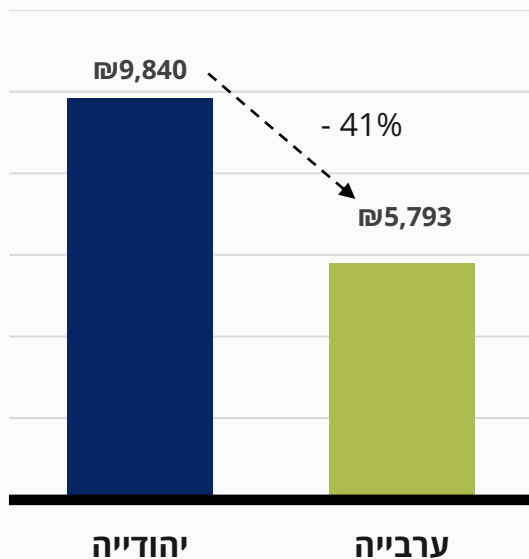
- ערביות - 38.1%
- יהודיות - 82.4%

מקור: Nitsa (Kaliner) Kasir and Eran Yashiv (2014), "The Labor Market of Israeli Arabs - Key Features and Policy Solutions". נתונים: עיבודים מעודכנים מסכ"א של הלמ"ס, בני 15 ומעלה, שנים 1970-2018. * בסדרה יש שבר שכן שונו הגדרות התעסוקה בין שנת 2011 ל-2012, מתעסוקה אזרחית לתעסוקה הכוללת גם תעסוקה צבאית.

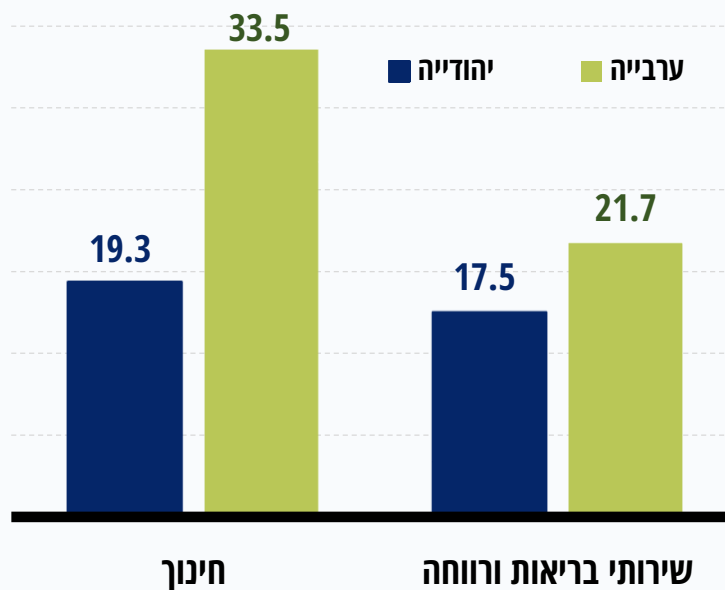
ענפים כלכליים ושכר נשים

הכנסה חודשית של שכירה, ש"ח

הפער בשכר משקף פער בשכר לשעת עבודה (פער של כ-30%) ופער בשעות העבודה

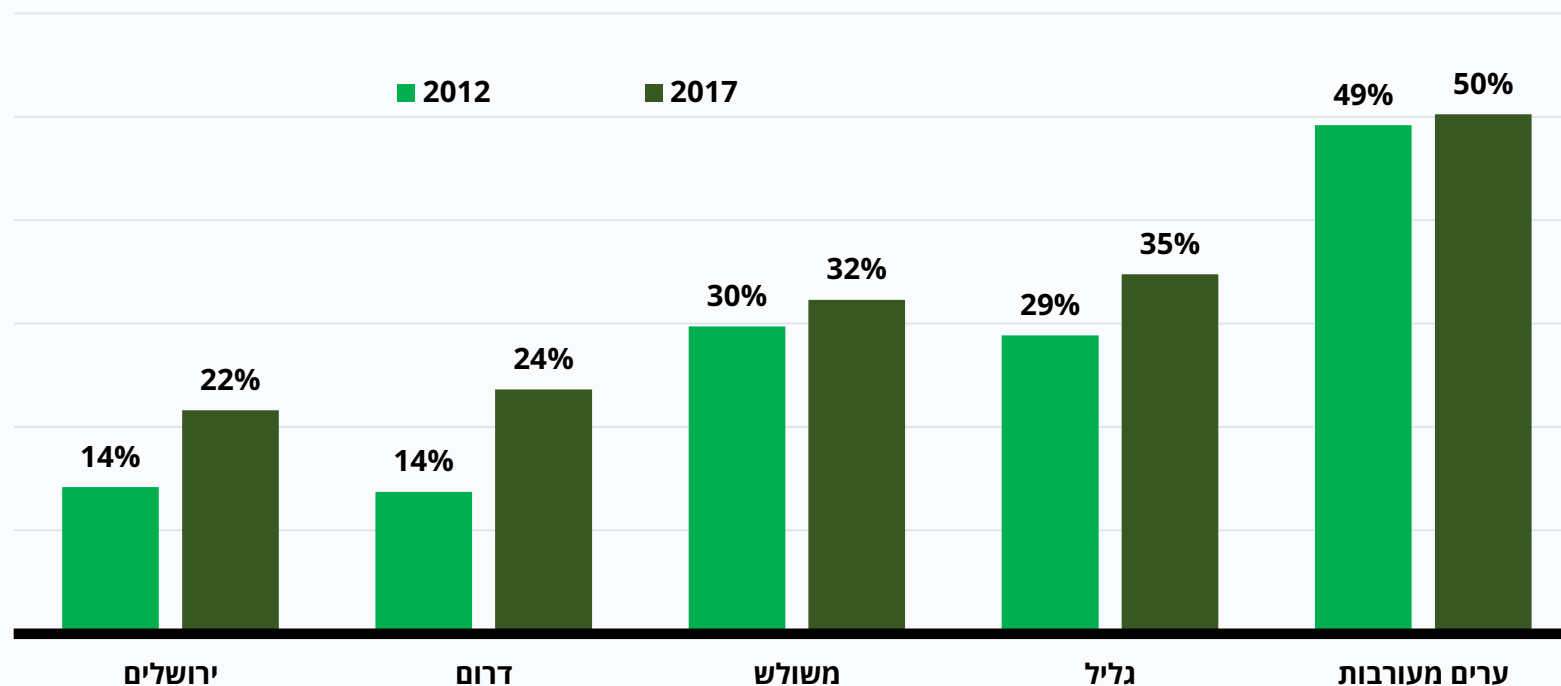
תעסוקת נשים, לפי ענף (אחוזים)

העובדות הערביות מרוכזות בענפי השירותים הציבוריים – החינוך והבריאות

מקור: Nitsa (Kaliner) Kasir and Eran Yashiv (2014), "The Labor Market of Israeli Arabs – Key Features and Policy Solutions". עיבודים לנתוני סכ"א, למ"ס. גילי 15 ומעלה, ולנתוני סקר הוצאות המשפחה. עיבודים מעודכנים לשנת 2017.

שיעור התעסוקה של נשים ערביות, לפי אזור

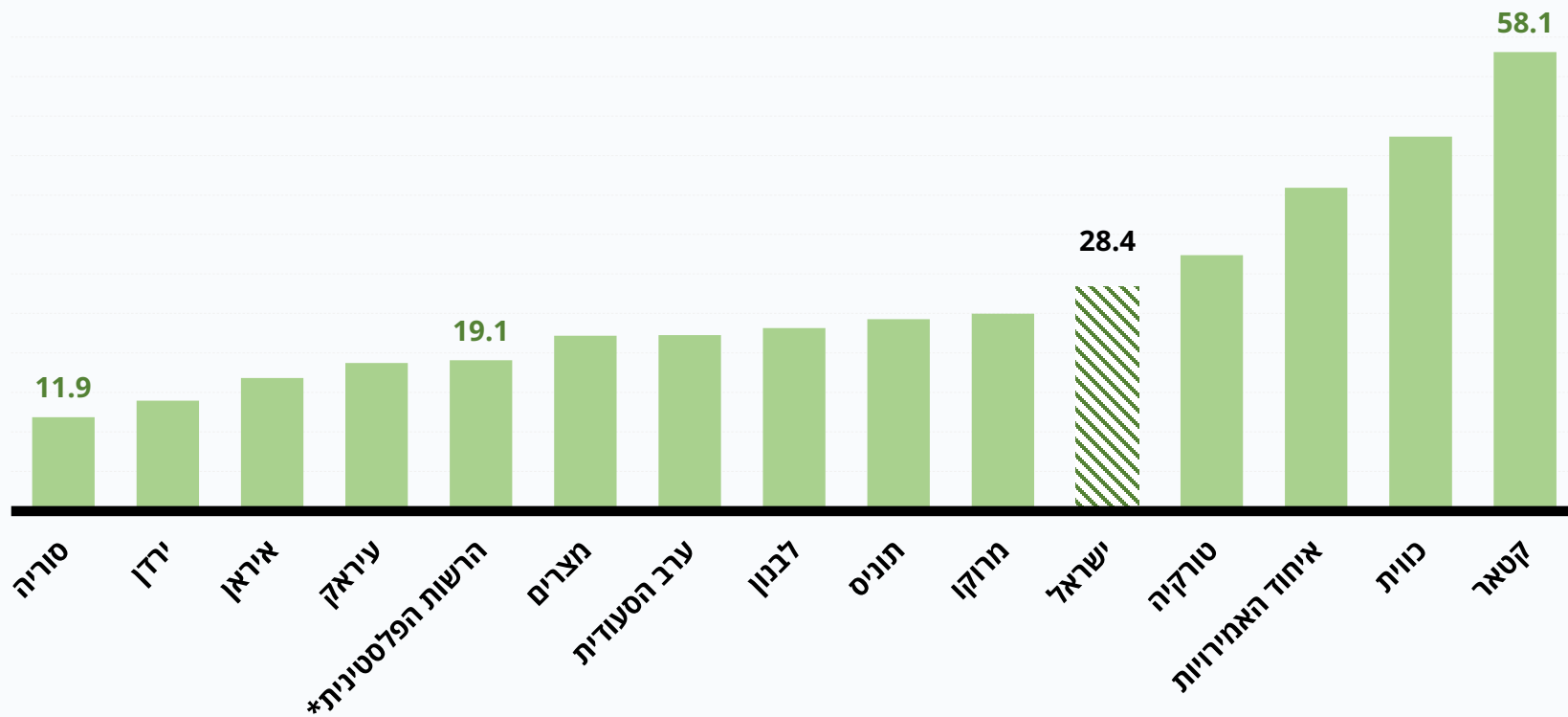

שיעורי התעסוקה של נשים ערביות נמוך בהשוואה לנשים יהודיות - בירושלים ובדרום בכ-40 נק' האחוז, במשולש ובגליל בכ-30 נק' האחוז, ובערים מעורבות בכ-12 נק' האחוז.

מקור: נסרין חדאד חאג'י-יחיא, ניצה (קלינר) קסיר ואיימן סייף, בקרוב, "תכנית אב לתעסוקת נשים ערביות", המכון הישראלי לדמוקרטיה. עיבודים לסכ"א 2017, למ"ס. גילי 18 ומעלה.

תרבות ותעסוקת נשים

שיעור ההשתתפות בכוח העבודה של נשים ערביות בישראל בהשוואה למדינות ערביות ומוסלמיות* (אחוזים)

שיעור התעסוקה של נשים ערביות בישראל אינו חריג בהשוואה למדינות ערביות ומוסלמיות אחרות

נתונים: אתר הבנק העולמי ו-PCBS: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה הפלסטינית והשנתון הסטטיסטי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2018. (מתוך: קסיר (קלינר), 2018). * הנתונים מתייחסים לשנת 2015 וכוללות את אוכלוסיית יהודה ושומרון בלבד

היבטים שונים של מאפיינים תרבותיים-מסורתיים / שמרנות

□ שליטה במיומנויות ובטכנולוגיות מודרניות

□ עמדות לגבי תפקידה המגדרי ומעמדה של אישה

- עמדות של האישה
- עמדות של המשפחה – בן הזוג, הורים, אחים
- עמדות של החברה

□ שמרנות דתית

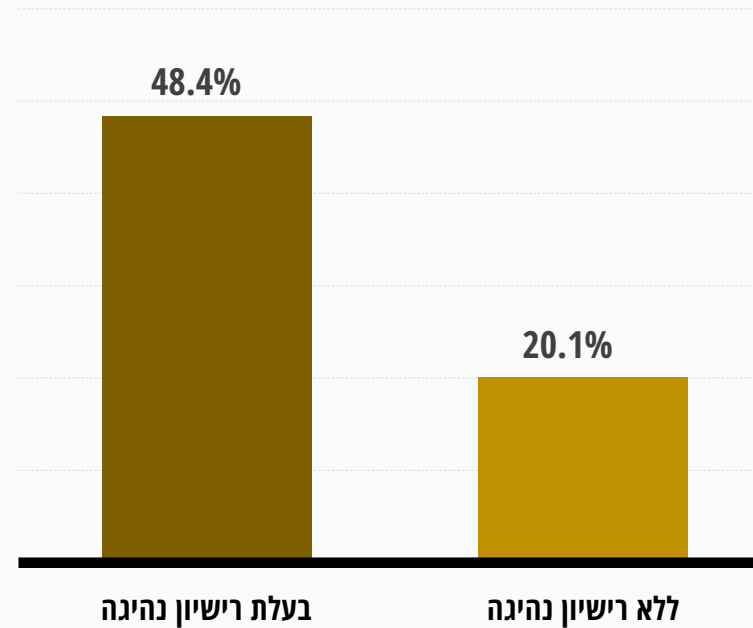
קיים מתאם בין ההיבטים השונים של המסורתיות / השמרנות

מקור: ניצה (קלינר) קסיר, סאמי מיערי וגלי ליס-גינסבורג (בקרו), "עמדות תרבותיות, רמת דתיות, ידע מודרני ותעסוקת נשים ערביות – ממצאי סקר נשים בחברה הערבית". משרד העבודה והרווחה והשירותים החברתיים.

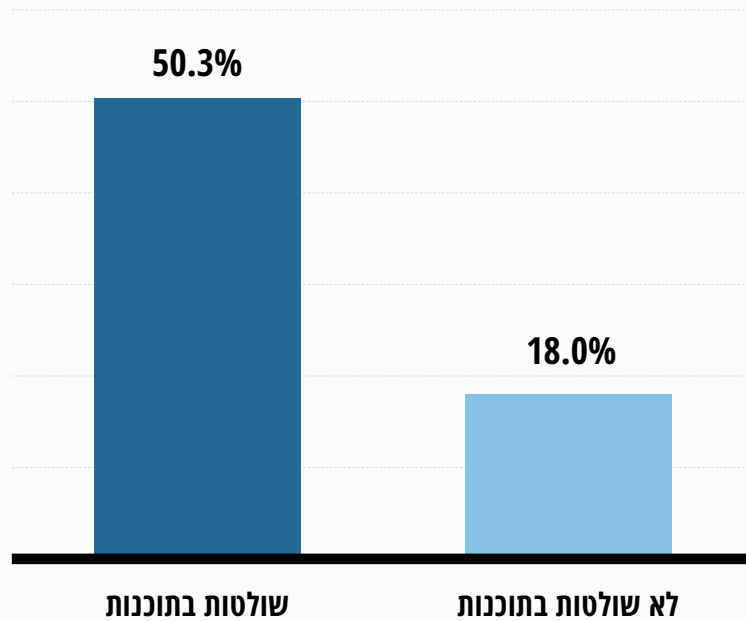
שליטה בטכנולוגיות

שיעור המועסקות

לפי בעלות על רישיון נהיגה

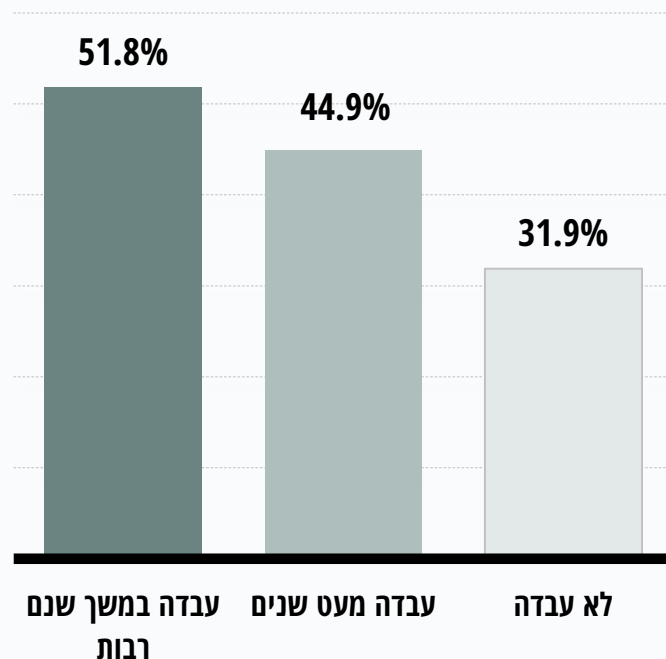
לפי שליטה בתוכנות עבודה בסביבה
ממוחשבת

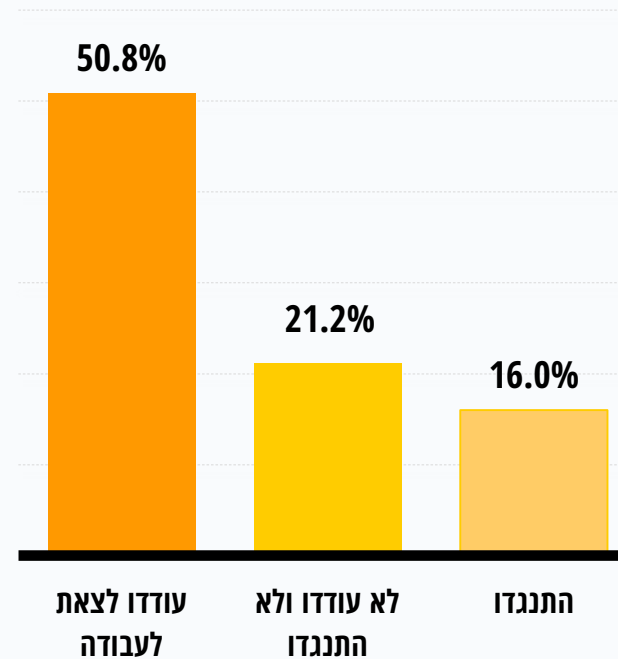
מקור: ניצה (קלינר) קסיר, סאמי מיעארי וגלי ליס-גינסבורג (2019), "עמדות תרבותיות, רמת דתיות, ידע מודרני ותעסוקת נשים ערביות - ממצאי סקר נשים בחברה הערבית". משרד העבודה והרווחה והשירותים החברתיים. **נתונים:** עיבוד לנתונים מסקר שנערך למחקר של ישיב ערן, סמי מיעארי וניצה (קלינר) קסיר. סקר במימון משרד הכלכלה.

שיעור המועסקות

לפי סטטוס תעסוקה של האם

לפי עמדות של המשפחה של האישה ושל בעלה, על יציאת האישה לעבודה

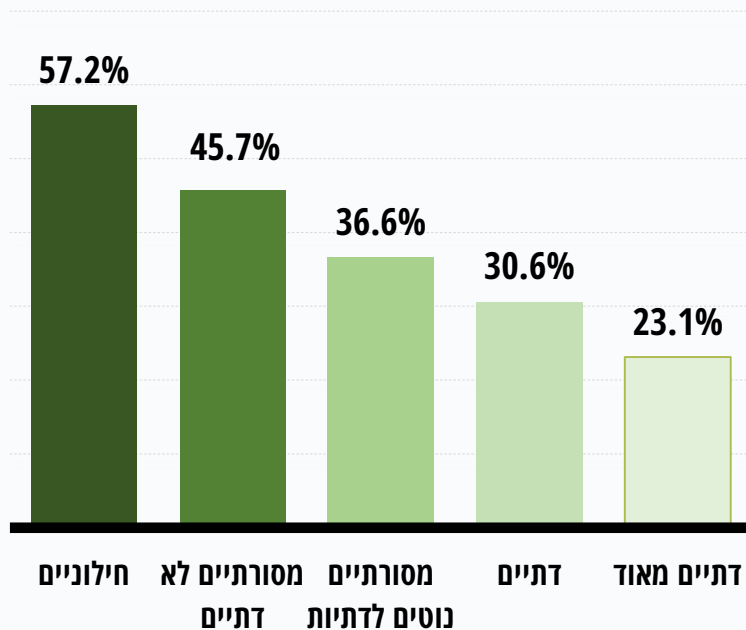

מקור: ניצה (קלינר) קסיר, סאמי מיעארי וגלי ליס-גינסבורג (2019), "עמדות תרבותיות, רמת דתיות, ידע מודרני ותעסוקת נשים ערביות – ממצאי סקר נשים בחברה הערבית". משרד העבודה והרווחה והשירותים החברתיים. **נתונים:** עיבוד לנתונים מסקר שנערך למחקר של ישיב ערן, סמי מיעארי וניצה (קלינר) קסיר. סקר במימון משרד הכלכלה.

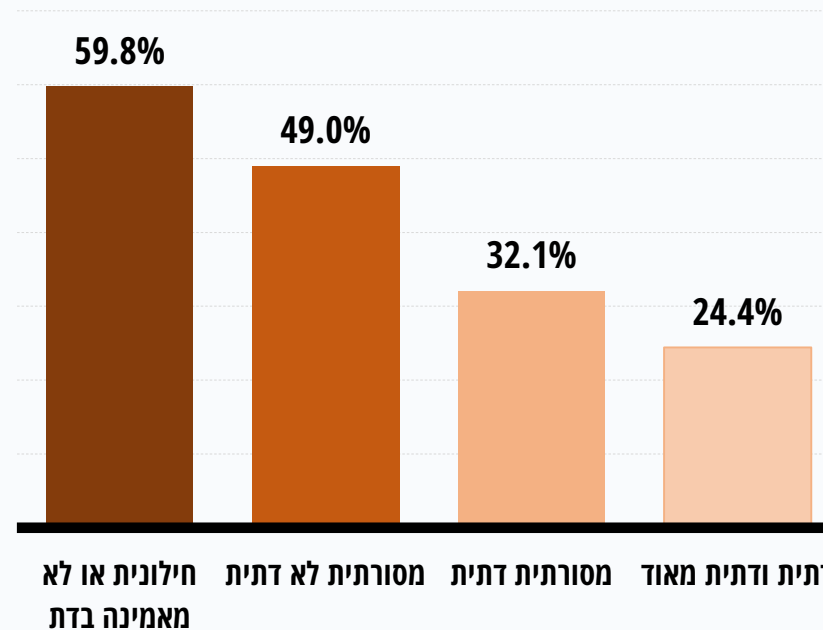
רמת דתיות

שיעור המועסקות

לפי רמת דתיות של ההורים של האישה

לפי רמת דתיות של האישה

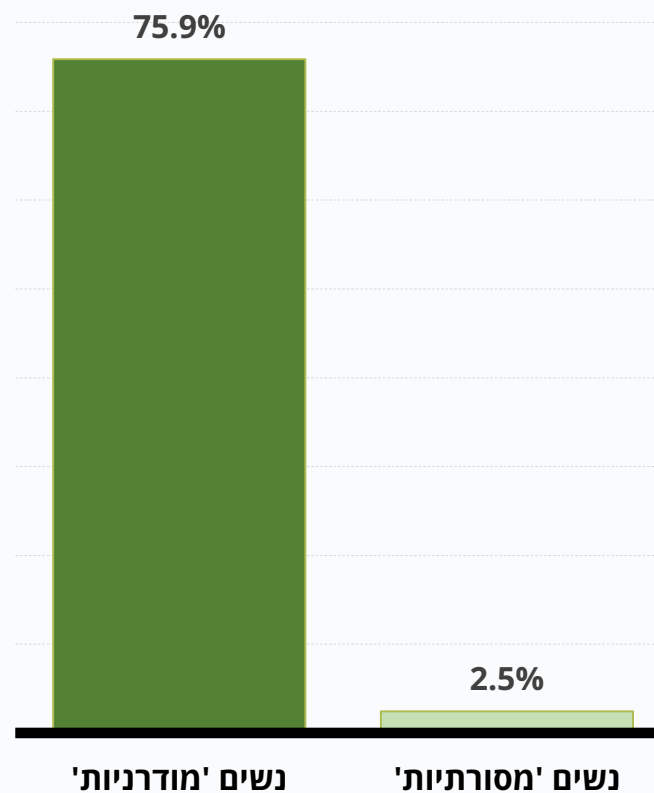

מקור: ניצה (קלינר) קסיר, סאמי מיעארי וגלי ליס-גינסבורג (2019), "עמדות תרבותיות, רמת דתיות, ידע מודרני ותעסוקת נשים ערביות – ממצאי סקר נשים בחברה הערבית". משרד העבודה והרווחה והשירותים החברתיים. נתונים: עיבוד לנתונים מסקר שנערך למחקר של ישיב ערן, סמי מיעארי וניצה (קלינר) קסיר. סקר במימון משרד הכלכלה.

תרבות ותעסוקת נשים

שיעור המועסקות, מודרניות מול מסורתיות

מודרניות מול מסורתיות (תרגיל שרירותי)
חלוקה לפי מספר שנ"ל, ידע באנגלית, בקיאות שימוש בתוכנות מחשב, רישיון נהיגה, עידוד ההורים לציאה לעבודה ורמת דתיות.

מקור: ישיב ערן, סאמי מיעארי וניצה (קלינר) קסיר, מחקר בתהליך. המשקל באוכלוסייה: מודרניות כ-13% מהאוכלוסייה, מסורתיות כ-11%.
*ממצאים דומים התקבלו גם בהגדרות אחרות של מודרניות, ובכלל זה ללא התייחסות לרמת דתיות, ובמחקר קודם: ישיב ערן וניצה (קלינר) קסיר, 2010, "דפוסי ההשתתפות של ערביי ישראל בשוק העבודה", סקר בנק ישראל 84, עמ' 39-86

החברה הערבית בהשוואה לחברה היהודית

בשלב הטרום אקדמי:

- שיעורי הנשירה מבתי הספר גבוהים יותר
- רמת הציונים נמוכה יותר (מבחני המיצ"ב, מבחני PISA ומבחני TIMSS)
- שיעור הזכאים לתעודת בגרות נמוך יותר (והציונים באנגלית ובמיוחד במתמטיקה נמוכים יותר)
- ההישגים במבחן הפסיכומטרי נמוכים יותר – בחשיבה כמותית, בחשיבה מילולית ובאנגלית

בהשכלה הגבוהה:

- שיעור הסטודנטים בהשכלה הגבוהה נמוך יותר (ופוחת ככל שעולים בתארים)
- שיעור גבוה לומד במכללות
- ריכוז גבוה במקצועות בעלי פוטנציאל הכנסה נמוך
- שיעורי נשירה גבוהים יותר
- משך הלימודים ארוך יותר

מיומנויות בוגרים (בקרוב בני 16 ומעלה):

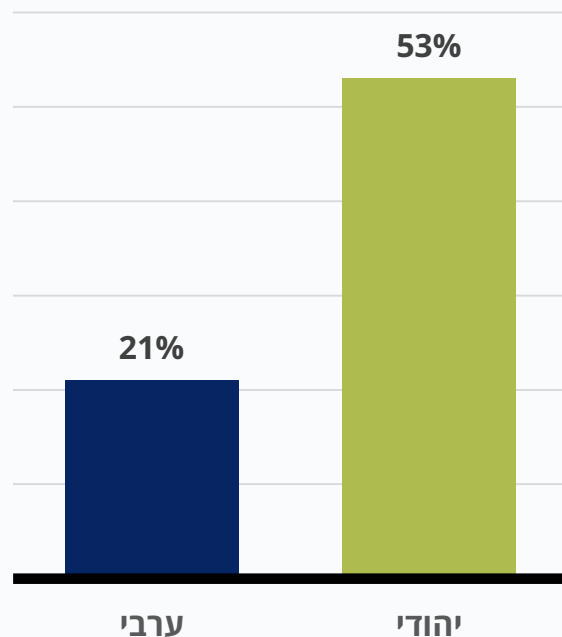
- רמות המיומנויות הנדרשות לשוק העבודה (אוריינות קריאה, אוריינות מתמטית ופתרון בעיות בסביבה מתוקשבת) נמוכות

מקור: ישיב ערן, וניצה (קלינר) קסיר (בקרוב). "מלכת החברה הערבית בישראל", בתוך: אבי בן בסט, ראובן גרונאו ואסף זוסמן (עורכים), אורות וצללים בכלכלת השוק – המשק הישראלי 2015-1995. מכון פאלק.

פערי תעסוקה

הסברים לפערי תעסוקה בין ערבים ויהודים

נעזרו במכרים להעברת קורות החיים למקום העבודה הנוכחי

מקור: מצגת של עמותת נובה, 2016, מבוסס על סקר של העמותה, שבוצע בשיתוף עם 'קו משווה'.

☐ העדפות אישיות תרבותיות

☐ חסמים טרום-שוק-העבודה - לרכישת הון אנושי

☐ חסמים בתקופת שוק העבודה

- אפליה / העדפה מתקנת
- תרבות
- רמת תחבורה ותשתיות נמוכה, מחסור באזורי תעסוקה נגישים
- חסמי יציאה לשוק העבודה כמחסור במסגרות לגיל הרך
- חולשה של רשויות מקומיות
- היעדר רשת נטוורקינג

מקור: ישיב ערן וניצה (קלינר) קסיר, 2012, "נשים ערביות בשוק העבודה בישראל: מאפיינים וצעדי מדיניות", הרבעון לכלכלה 2011, 1-2, מרץ-יוני, עמ' 120-160.

מגמות בחסמים השונים, ממצאים מניתוח של 40 שנים:

❑ חסמים טרום-שוק-העבודה – חסמים לרכישה של הון אנושי

- ירידה בחסמים על פני זמן
- עם זאת, בחסמים לרכישת מקצוע המצרכים כישורים גבוהים, הפער ביחס לגברים יהודים גדל

❑ חסמים בתקופת שוק העבודה

- ירידה בחסמים וצמצום הפער בחסמים בהשוואה לגברים יהודים

❑ בפני החברה הערבית עדיין יש חסמים

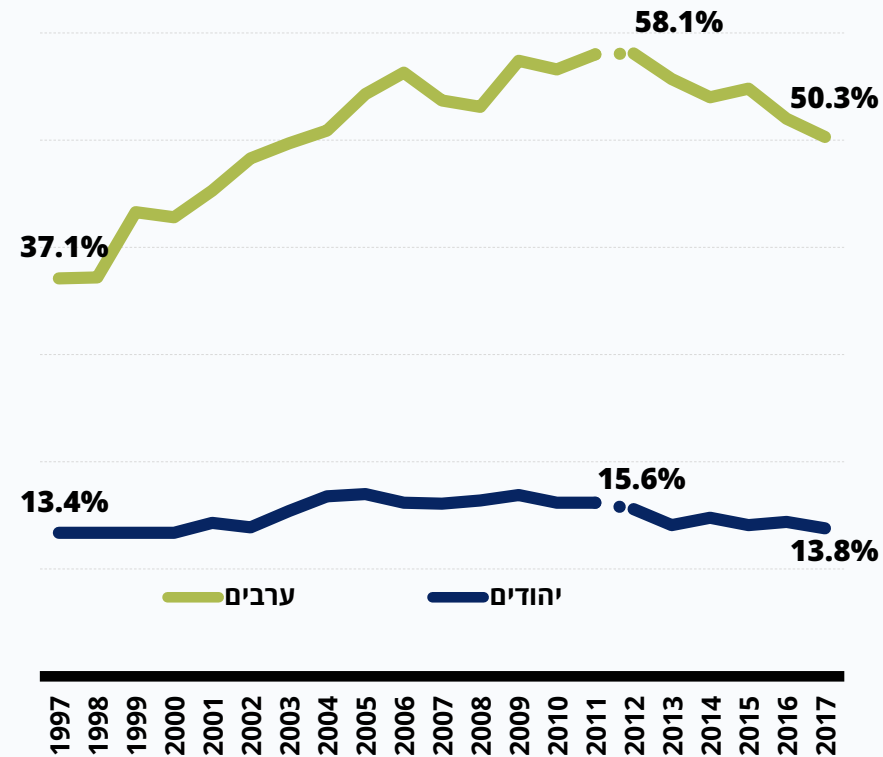
- בתקופה של טרום-שוק-העבודה (תקופת רכישת ההון האנושי)
- בתקופת העבודה

מקור: ישיב ערן, וניצה (קלינר) קסיר (בקרוב). "כלכלת החברה הערבית בישראל", בתוך: אבי בן בסט, ראובן גרונאו ואסף זוסמן (עורכים), אורות וצללים בכלכלת השוק – המשק הישראלי-2015-1995. מכון פאלק.

השלכות השילוב החלקי בשוק העבודה

- הילדים נאלצים לסייע לפרנסת המשפחה – ויתור על רכישת השכלה, והתוצאה עוני בין-דורי
- פערים כלכליים בין יהודים וערבים
- ניכור מהמדינה וממוסדותיה
- פגיעה משמעותית בתוצר - התשואה להשקעה היא בין 7% ל-12%*
- הקטנת היקף תקבולי מיסים, הגדלת היקף תשלומי ההעברה והשלכה על ההוצאות הציבוריות
- פגיעה בחוסן הלאומי

שיעור העניים, על פני זמן

כמעט מחצית מהעניים הם ערבים

מקור: עיבודים מסקרי הכנסות והוצאות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

*מקור: Nitsa (Kaliner) Kasir and Eran Yashiv (2014), "The Labor Market of Israeli Arabs – Key Features and Policy Solutions"

רציונל ועקרונות מדיניות נדרשים

□ **הבעיות -** הצטברות של בעיות ברמה מקרו-כלכלית במשך עשורים

□ **מה נדרש מהמדיניות? -** מהלך פיסקלי משמעותי ובתחומים רבים

□ **עקרונות מדיניות -** טיפול בביקוש לעובדים ובהיצע העובדים, והעצמת החברה הערבית

לצד פעולות ליצירת חברה משותפת

מקור: [Nitsa \(Kaliner\) Kasir and Eran Yashiv \(2014\), "The Labor Market of Israeli Arabs – Key Features and Policy Solutions"](#).
ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, 2016. "תמונת מצב: פיתוח כלכלי – החברה הערבית, הדרונית והצ'רקסית", גבעת חביבה (דצמבר).

פעילות אקטיבית כולל הקצאת משאבים

□ מאז שנת 2000 השתנתה התפיסה וגברה ההכרה בצורך בסיוע לחברה הערבית

□ בעשור האחרון (בעיקר), מתבטא גם במדיניות בפועל:

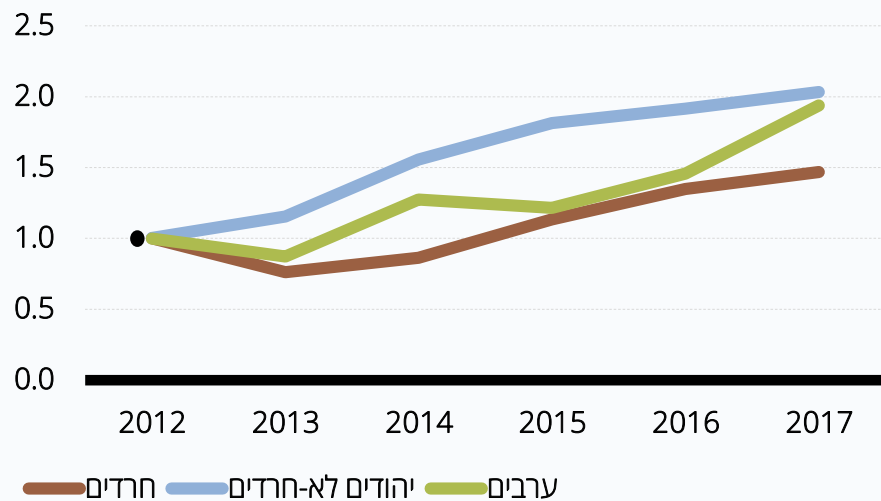
- הוקמה הרשות לפיתוח כלכלי חברתי של המגזר הערבי, הדרוזי והצ'רקסי
- הוקצו תקציבים רבים
- הופעלו תכניות לפיתוח כלכלי חברתי של החברה הערבית (בתשתיות, בתחבורה, בחינוך, בתעסוקה ועוד)
- נקבעו יעדי תעסוקה

□ פעילות של המגזר השלישי ופילנתרופיה

תוצאות

- ❑ שיפור משמעותי ברמת הפיתוח הכלכלי בחברה הערבית
- ❑ העמקת שילובה של החברה הערבית בהשכלה, בשוק העבודה ובכלכלה
- ❑ עלייה בשיעור שבעי הרצון בתחומי חיים שונים, ובאיכות החיים

מדד איכות החיים [מדד קסיר-רומנוב] *

❑ אך, הפערים טרם נסגרו...

* מקור: ניצה (קלינר) קסיר, דמיטרי רומנוב, אסף צחור-שי, שקד ארג, צחי בן-שימול ונעם מרשה (בקהוב).

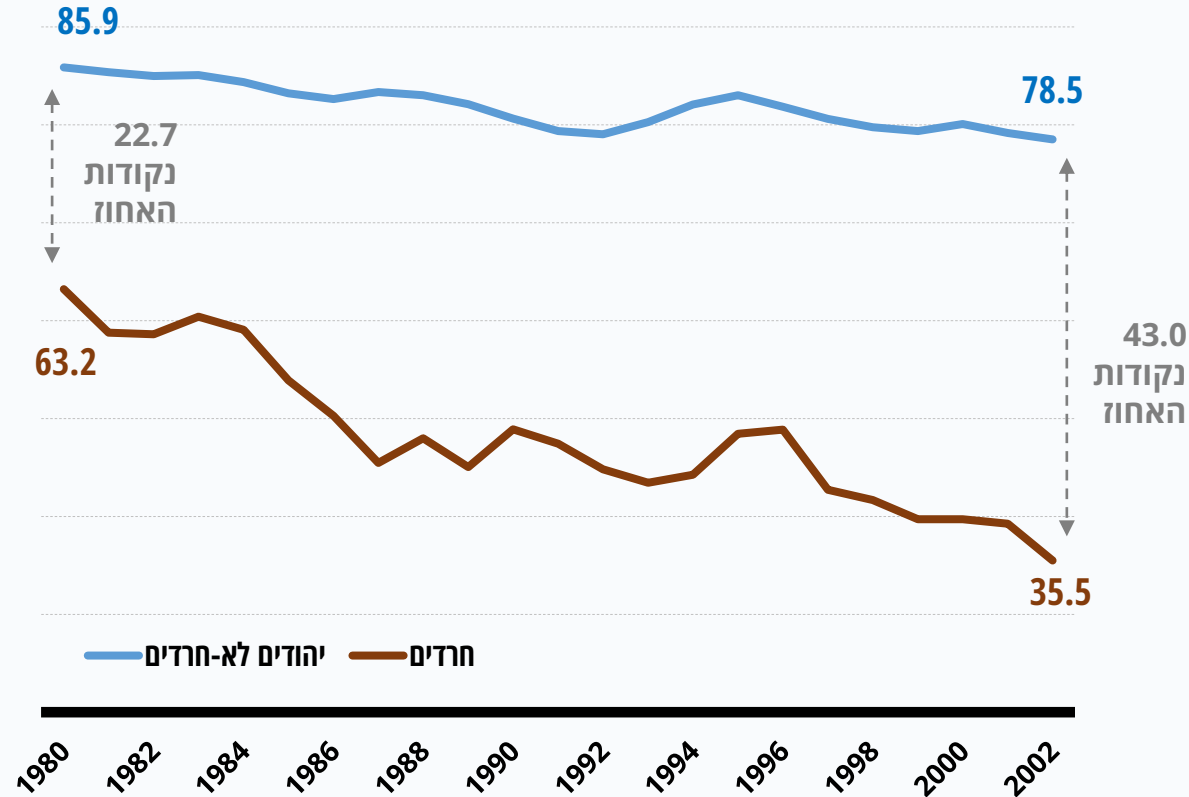
חרדים בשוק העבודה

תעסוקת גברים

שיעור תעסוקה של גברים, אחוזים

הסברים לירידה הניכרת בשיעור תעסוקת גברים חרדים

1. ביסוס "חברת הלומדים" – שינוי התנהגותי מתרחש בהדרגה
2. ביטול המכסה של דחויי השירות הצבאי ("תורתו אומנותו") ב-1977
3. הגדלת היקף התמיכות הממשלתיות

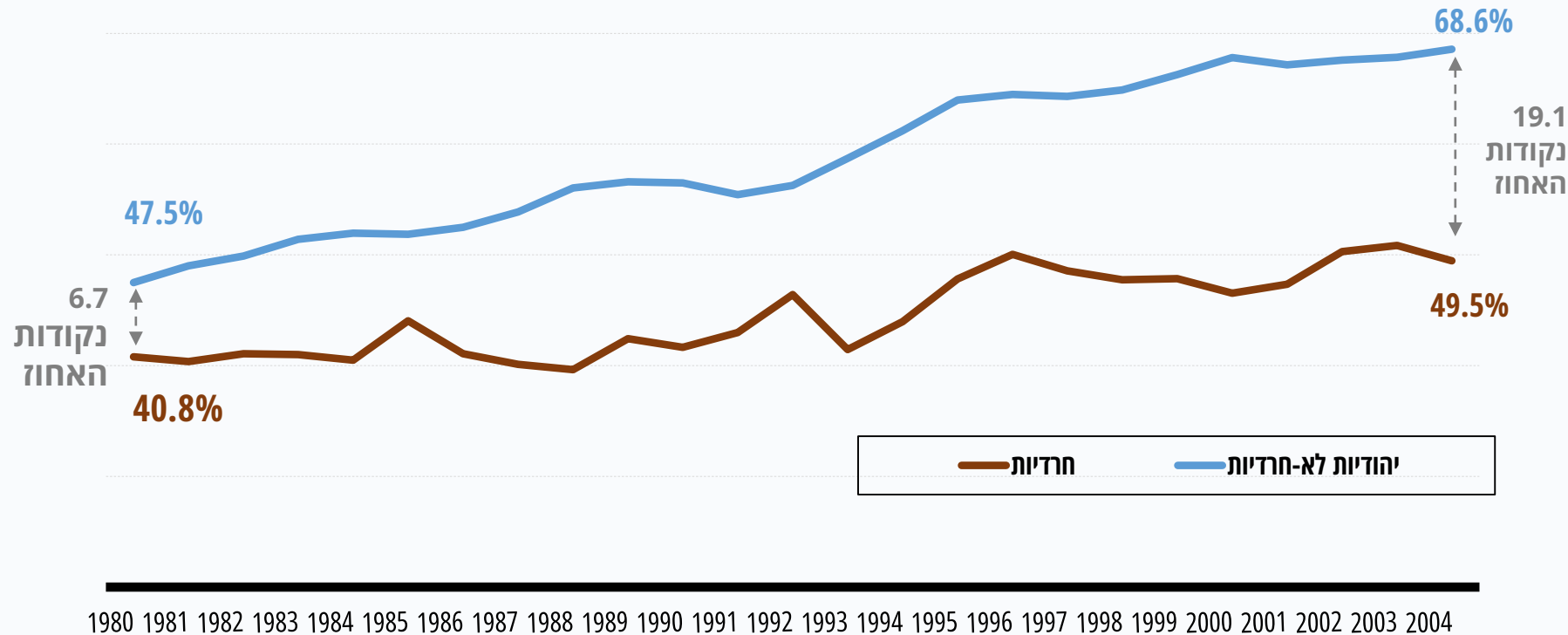

מ-1982 ועד 2002, שיעור התעסוקה של גברים חרדים ירד ב-27.7 נקודות האחוז

מקור: עיבודים לסקרי כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לשנים 1980-2004, גילי 25-64.

תעסוקת נשים

שיעור תעסוקה של נשים, אחוזים

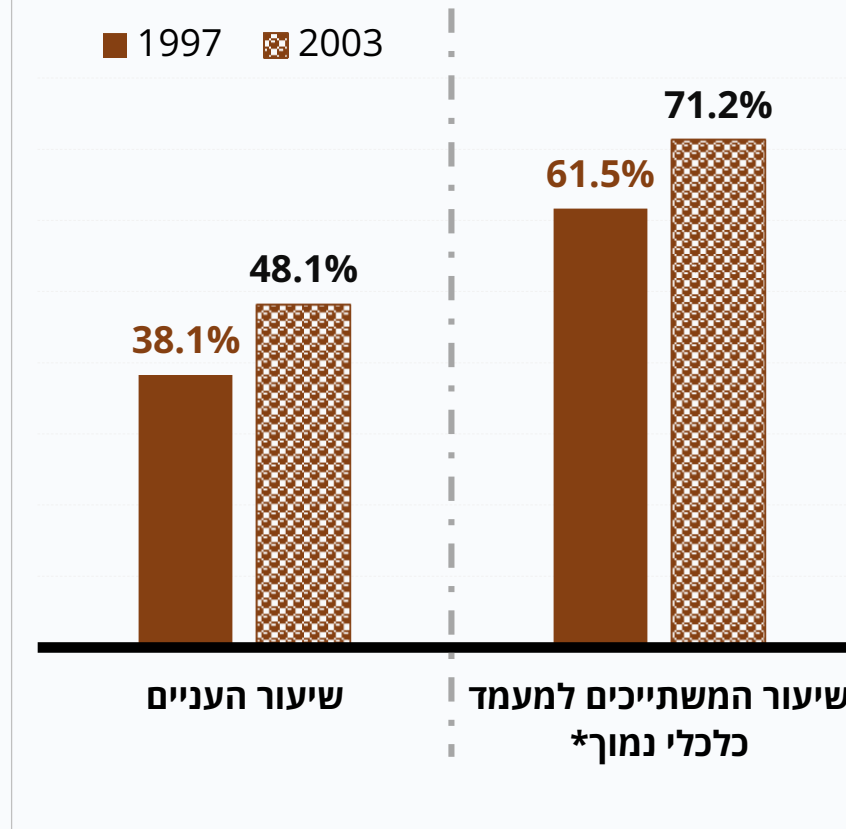
העלייה בשיעור התעסוקה של הנשים החרדיות הייתה נמוכה משמעותית מהירידה של שיעור התעסוקה של הגברים

מקור: עיבודים לסקרי כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לשנים 1980-2004, גילי 25-64.

מצב כלכלי בחברה החרדית

השלכות על כלל החברה בישראל

- אי מיצוי פוטנציאל הצמיחה
- השלכות על היקף תשלומי ההעברה ותקבולי המיסים
- מתח חברתי בין האוכלוסיות

מקור: עיבודים לסקרי הכנסות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנים 1997 ו-2003. המעמדות הכלכליים חושבו למשקי בית שבהם ראש משק הבית מעל גיל 25.
***מעמד כלכלי נמוך:** משקי הבית שהכנסתם נמוכה מ-75% מההכנסה החציונית (לנפש סטנדרטית).

שנות האלפיים מה השתנה?

רקע מקרו-כלכלי בישראל

- שפל כלכלי
- שיעור תעסוקה של גברים יורד, ונמוך בהשוואה בינלאומית
- שיעור גבוה של אנשים המסתמכים על תשלומי העברה
- גירעון תקציבי וחוב ציבורי גבוהים

שינויי מדיניות

מרווחה לתעסוקה

- קיצוץ קצבאות
- צעדים אקטיביים לעידוד תעסוקה – תכניות לכלל האוכלוסייה ולאוכלוסיות מגוונות ובכללם לחרדים

צבא

- הקלות על יציאה בני ישיבה לעבודה
- מסלולים ייעודיים לחרדים

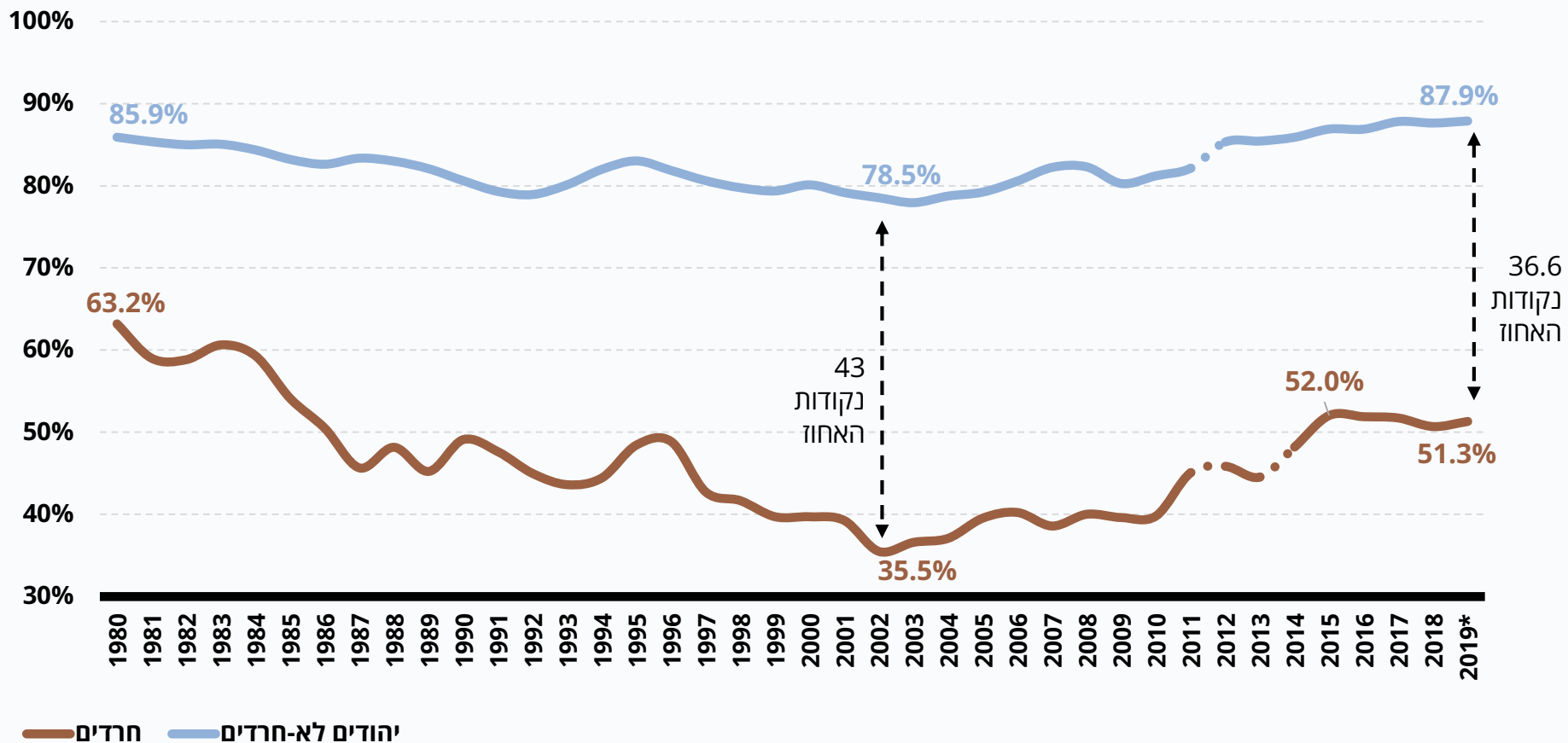
פתיחת מכללות

גורמי רקע נוספים

- צמצום היקף התמיכות מחו"ל בתלמידי הישיבות, בעקבות השפל הכלכלי בעולם
- קשיים של דור ההורים השני לממן את ילדיהם, לדור הראשון היו הכנסות גבוהות יותר:
 - הכנסות מעבודה (שיעור תעסוקה גבוה יותר)
 - שילומים מגרמניה

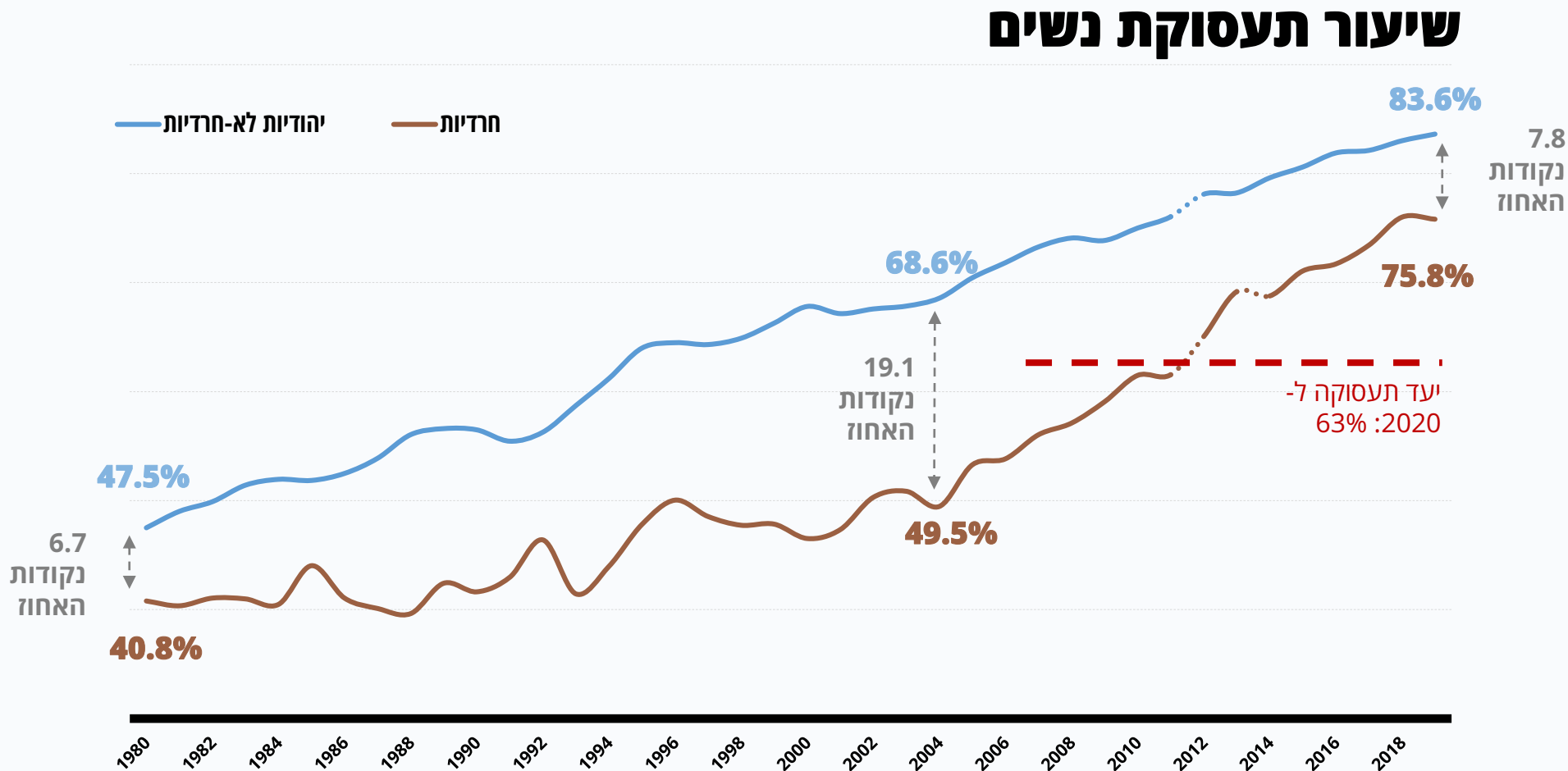
תעסוקת גברים

שיעור תעסוקת גברים

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, 2017. "איכות חיים של אוכלוסיות בחברה הישראלית - מבט השוואתי", המכון החרדי למחקרי מדיניות (נתונים מעודכנים).
נתונים: עיבודים לסקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2004-2019. חרדים - עד 2014 לפי הנדרת בית ספר אחרון, החל מ-2014 (כולל) לפי הנדרה עצמית. גילי עבודה עיקריים (25-64). קיים שבר בסדרה בשל שינוי במבנה הסקר ובשיטת הפקידה בשנת 2012. * שנת 2019 מחושבת לפי ממוצע שלושת הרבעים הראשונים של השנה.

תעסוקת נשים

שיעור התעסוקה של נשים חרדיות גבוה ב-10 נקודות האחוז מהממוצע ב-OECD (65.8%)

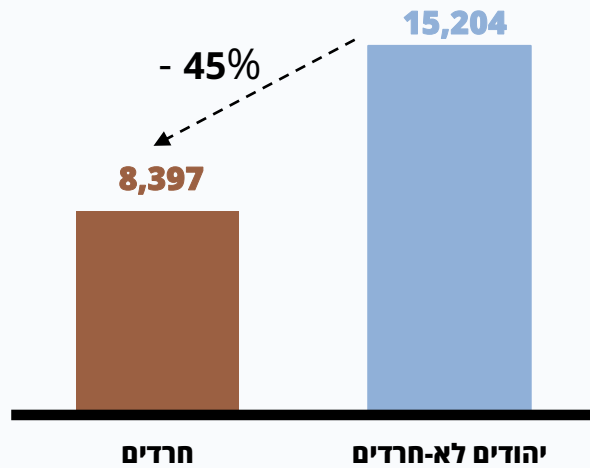
מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, 2017. "איכות חיים של אוכלוסיות בחברה הישראלית - מבט השוואתי", המכון החרדי למחקרי מדיניות (נתונים מעודכנים).
נתונים: עיבודים לסקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2004-2019. חרדים - עד 2014 לפי הגדרת בית ספר אחרון, החל מ-2014 (כולל) לפי הגדרה עצמית. גילי עבודה עיקריים (25-64). קיים שבר בסדרה בשל שינוי במבנה הסקר ובשיטת הפקידה בשנת 2012. * שנת 2019 מחושבת לפי ממוצע שלושת הרבעים הראשונים של השנה.

תעסוקה גברים חרדים

שיעור תעסוקת גברים חרדים

- נמוך בהשוואה לגברים יהודים לא-חרדים - כ-88%
- נמוך בהשוואה לעבר - כ-63% בשנת 1980
- נמוך בהשוואה לחרדים בקהילות בעולם
- רחוק מהיעד הממשלתי לשנת 2020 (63%)
- בשנים האחרונות נבלמה מגמת הגידול

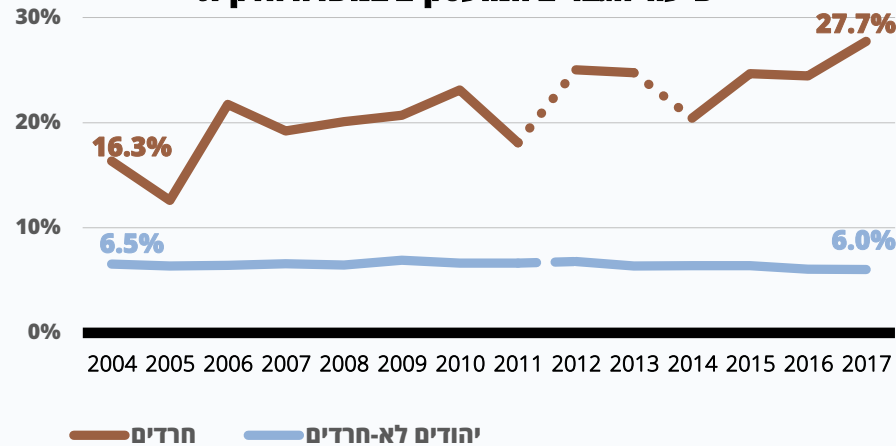
שכר לשכיר, גברים, ש"ח

הון אנושי

חסר בהון אנושי הנדרש לשוק העבודה - מערכת החינוך החרדית מוכוונת ללימודי קודש ולא לצרכי שוק העבודה

שיעור הגברים המועסקים במשרה חלקית

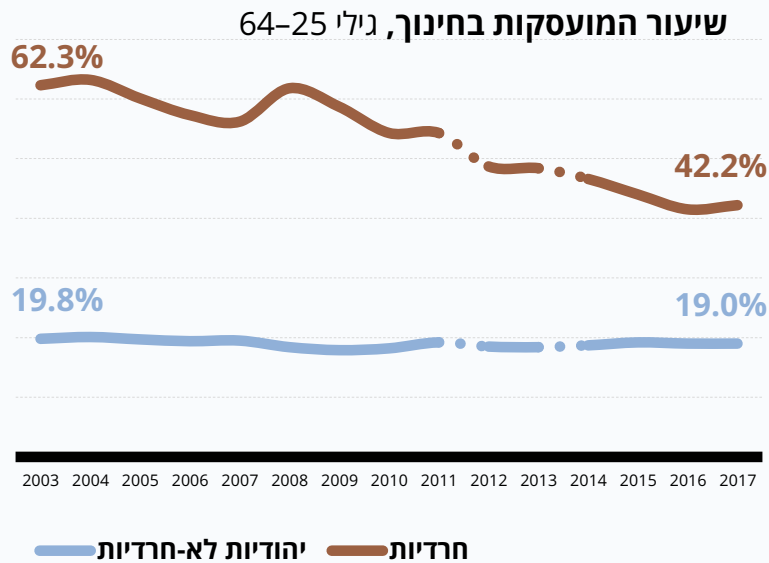

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, 2018. "איכות חיים של אוכלוסיות בחברה הישראלית - מבט השוואתי", המכון החרדי למחקרי מדיניות. נתונים: עיבודים לנתוני סכ"א של הלמ"ס וסקר הוצאות המשפחה, 2004-2017 (חרדים) - לפי הגדרה עצמית, לפני 2014 - לפי הגדרת בית הספר האחרון). גילי העבודה העיקריים.

תעסוקה נשים חרדיות

שיעור המועסקות ב'עבודה איכותית' אינו מספק

- השכר הממוצע נמוך בכ-29% בהשוואה לאישה לא-חרדית
- עובדות פחות שעות*
- שיעור המועסקות במשרה חלקית שלא מרצון גבוה*
- שיעור גבוה מדווחות על הפרה של זכויות בעבודה**

ריכוז תעסוקתי בחינוך

- הסמינר למורות הוא חלק מהביוגרפיה החינוכית-תעסוקתית של האישה החרדית
- גם ההכשרה לשוק העבודה מתבצעת לרוב בסמינרים, בחלק מהתחומים הרמה אינה מספקת להשתלבות בתעסוקה איכותית

שיעור המועסקות בתעסוקה איכותית נמוך בהשוואה לנשים יהודיות לא-חרדיות

מקור:** ניצה (קלינר) קסיר, שלומית שהינו-קסלר ואסף צחור-שי, "בין בחירה לאין בחירה - מה משפיע על היקף שעות העבודה של נשים חרדיות", משפט חברה ותרבות א (המשפט והחרדים בישראל), בעריכת חיים זיכרמן ויורם מרגליות, 2019. (עדכון ל-2017). *מקור:** ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, "על עובדים מאוגדים, חרדים ומה שביניהם", המכון החרדי למחקרי מדיניות, 2016; **נתונים לתרשים:** סקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. גילי 25-64.

השלכות על החברה החרדית

□ אחד מכל שני אנשים עני

השלכות על כלל החברה בישראל

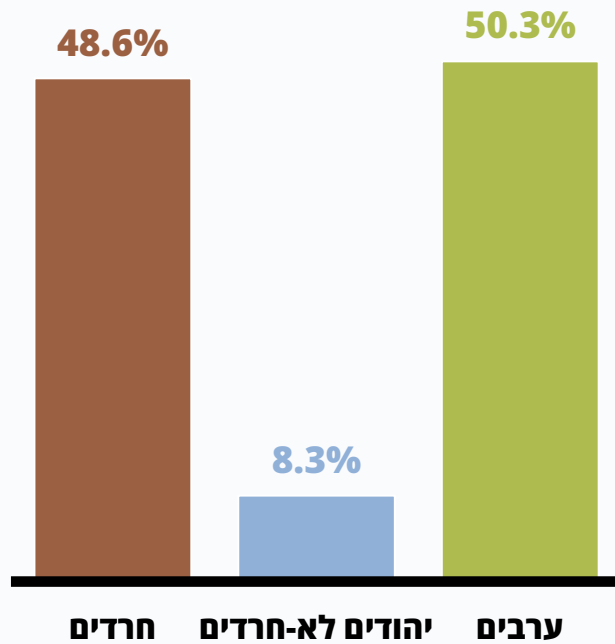
□ אי מיצוי פוטנציאל הצמיחה

□ השלכות על היקף תשלומי ההעברה ותקבולי המיסים

□ השלכות על היקף השירותים הציבוריים

□ מתח חברתי בין האוכלוסיות

שיעורי העוני, נפשות

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, 2017. "על תרבות ועוני בחברה החרדית - היבטים שונים של עוני בחברה החרדית", המכון החרדי למחקרי מדיניות. (עדכון ל-2017). נתונים: סקר הוצאות משק הבית של הלמ"ס, 2017. (חרדים - לפי הגדרה עצמית).

□ החלטות הממשלה והשלכותיהן

□ שילוב בתעסוקה איכותית

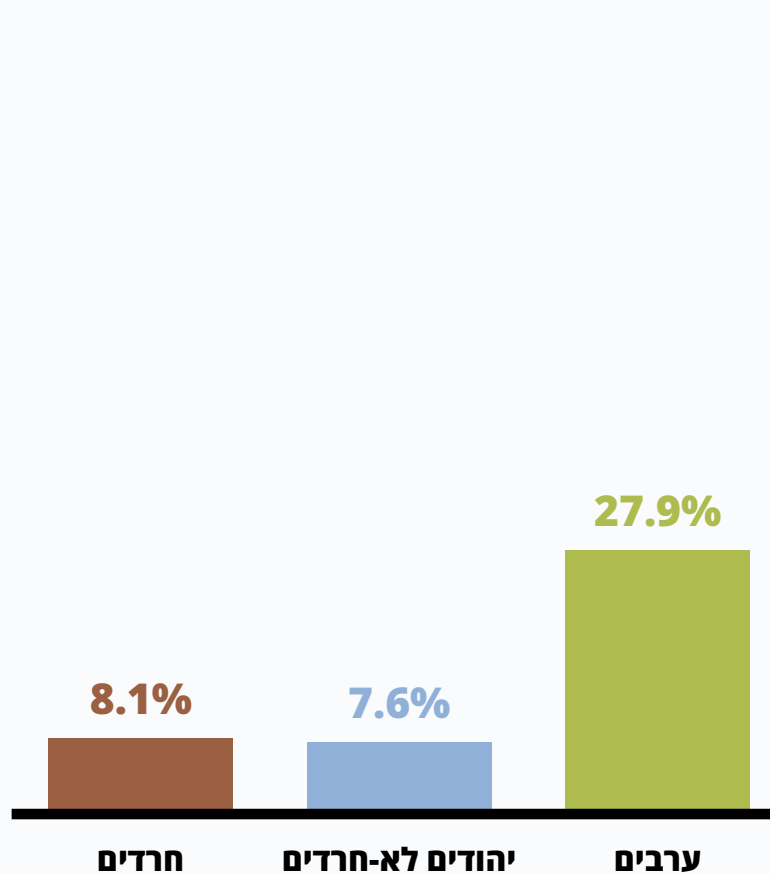
□ מדיניות המביאה בחשבון את **המאפיינים התרבותיים הייחודיים, כגון:**

- במשפחות רבות נשים הן המפרנסות העיקריות, ועליהן מוטל גם עול הטיפול בבית
- הגברים שמשתלבים בשוק העבודה עושים זאת כשהם כבר בעלי משפחות
- הסתייגות של חלק מהחברה החרדית מלימודים אקדמיים

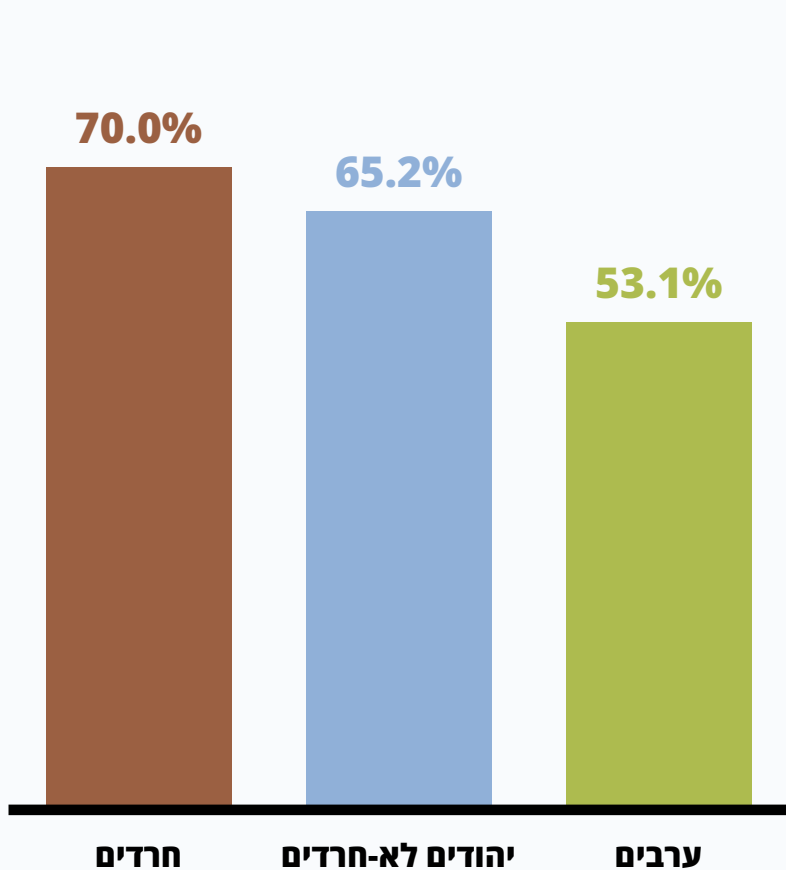
אתגרים מוטיבציה ליציאה לשוק העבודה

בחברה החרדית תפיסה
שונה של עוני ('פרדוקס
העוני') ולכן מוטיבציה קטנה
יחסית לשיפור המצב הכלכלי

שיעור האנשים שחשים עניים

שיעור המרוצים ממצבם הכלכלי

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, 2018. "איכות חיים של אוכלוסיות בחברה הישראלית – מבט השוואתי", המכון החרדי למחקרי מדיניות.
ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, 2017. "על תרבות ועוני בחברה החרדית – היבטים שונים של עוני בחברה החרדית", המכון החרדי למחקרי מדיניות.
נתונים: עדכון נתונים מהסקר החברתי לשנת 2017 של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בני 20 ומעלה.

איכות החיים של אוכלוסיות בחברה הישראלית

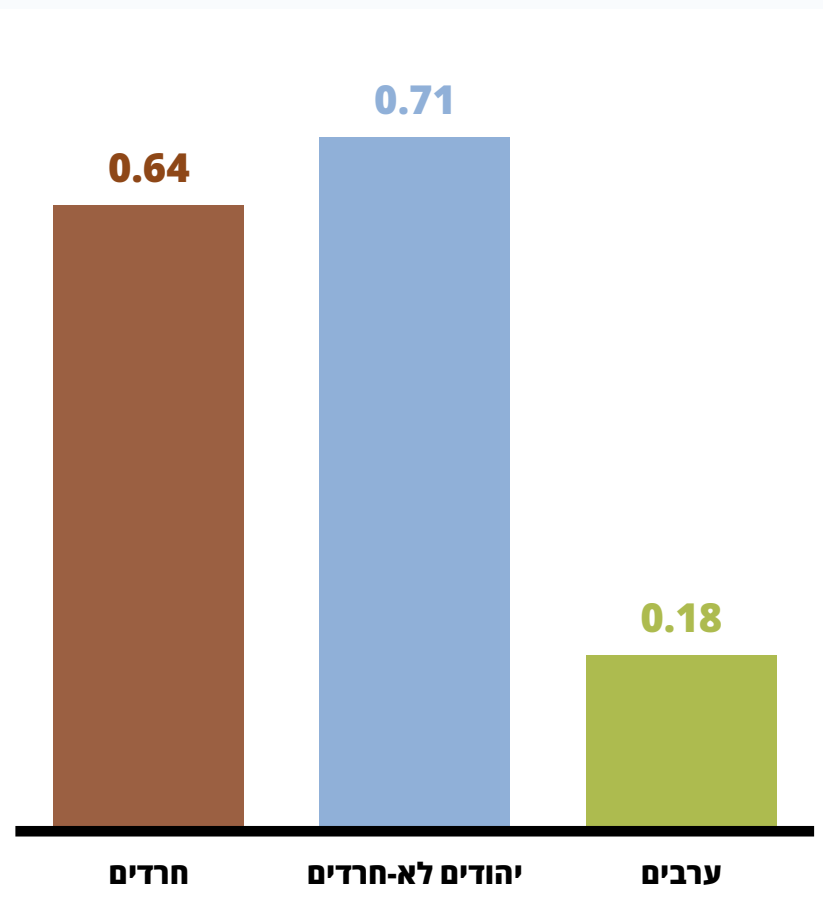
מבט השוואתי

ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב

מדד איכות חיים (סקאלה בין 0 ל-1*)

במספר תחומים, איכות החיים של החרדים במקום הראשון:

- בריאות
- רווחה אישית וחיי משפחה
- חיי קהילה וחברה

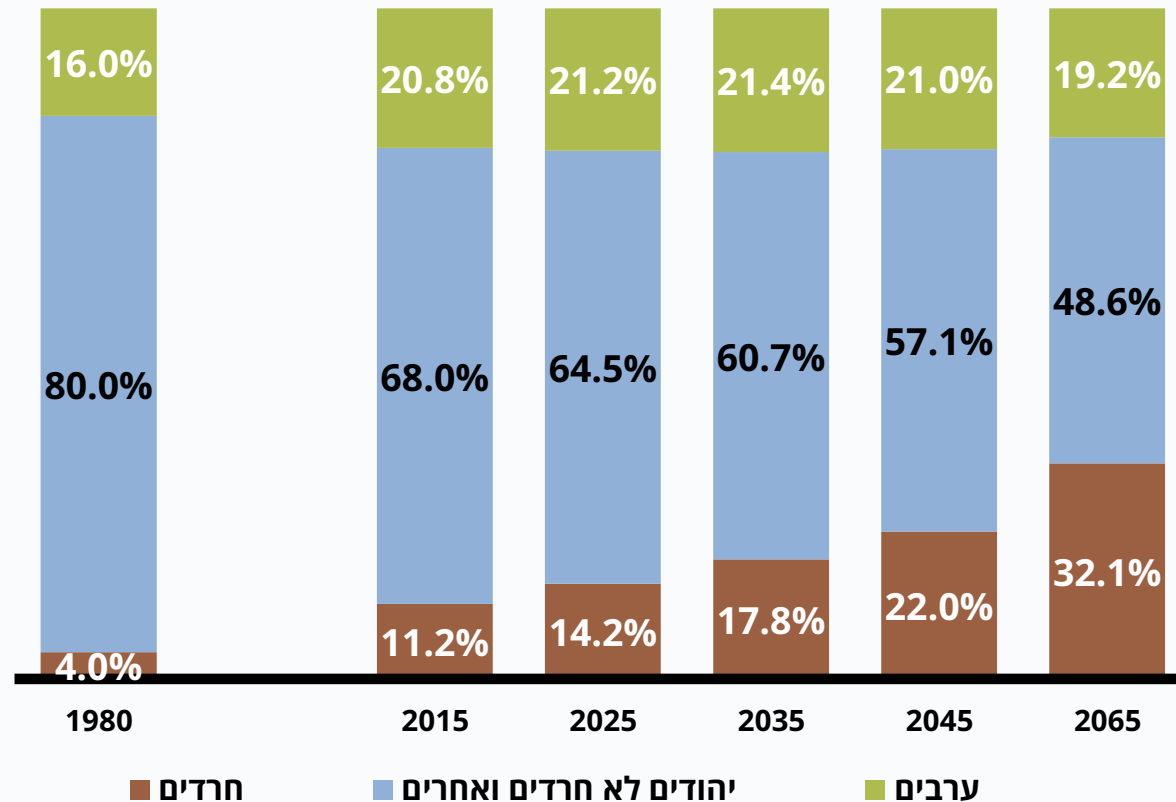
מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, 2018. "איכות חיים של אוכלוסיות בחברה הישראלית - מבט השוואתי". * 0 ערך מינימלי ו-1 ערך המקסימלי. (עדכון: ניצה (קלינר) קסיר, דמיטרי רומנוב, אסף צחור-שי, שקד אדר, צחי בן-שמול ונעם מרשה, 2019). * סקאלה בין 0 ל-1: 0 ערך מינימלי ו-1 ערך המקסימלי.

מדד איכות החיים

דמוגרפיה, השלכות וסיכום

תחזית התפלגות האוכלוסייה לפי שנים (כלל הגילאים)

בהרכב הגילי, התחזית הדמוגרפית צופה גידול חלקם באוכלוסייה של בני 65 ומעלה

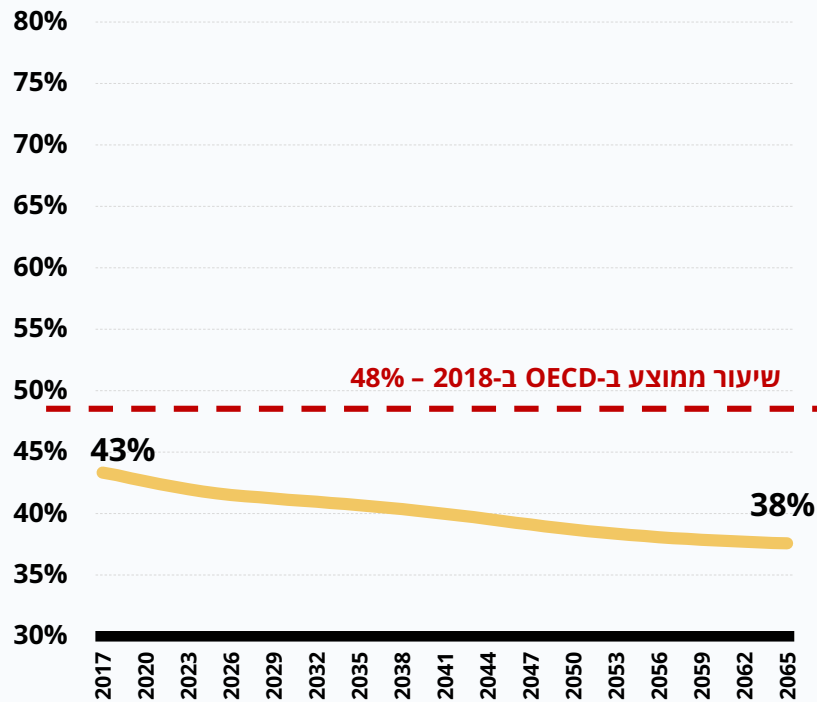
מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, 2018. "איכות חיים של אוכלוסיית בחברה הישראלית - מבט השוואתי", המכון החרדי למחקרי מדיניות. נתונים: שנת 1980 - עיבודים מנתוני הלמ"ס. שנים 2015-2065 - מצגת "אוכלוסיית ישראל בפתחה של שנת 2017 ותרחישים לגידול האוכלוסייה בעתיד", אחמד חליחל, הלמ"ס.

השלכות על תעסוקה

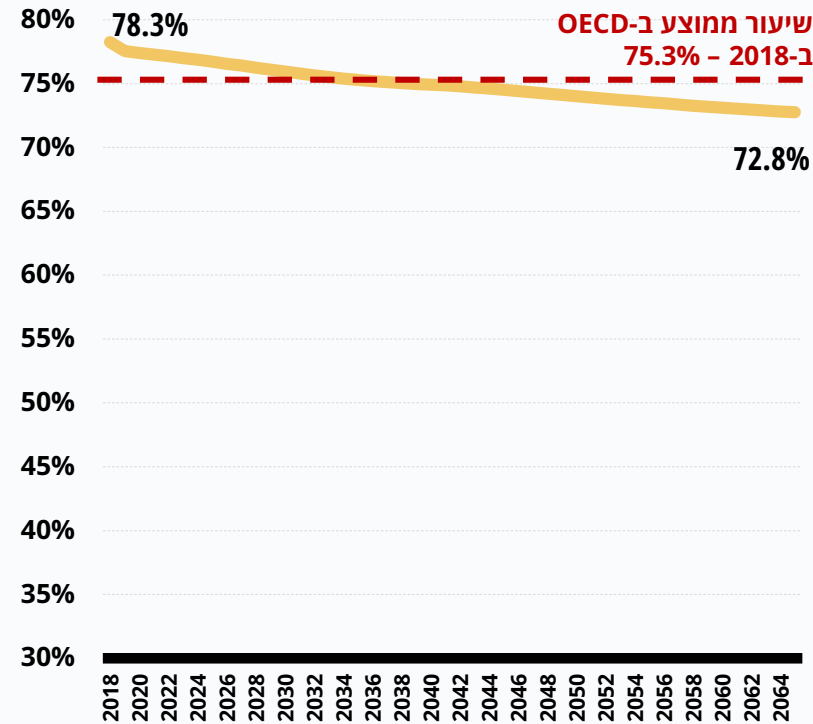
האוכלוסיות הגדלות בקצב מהיר מאופיינות בשיעור תעסוקה נמוך

סימולציית השפעת הדמוגרפיה *

יחס מועסקים-אוכלוסייה

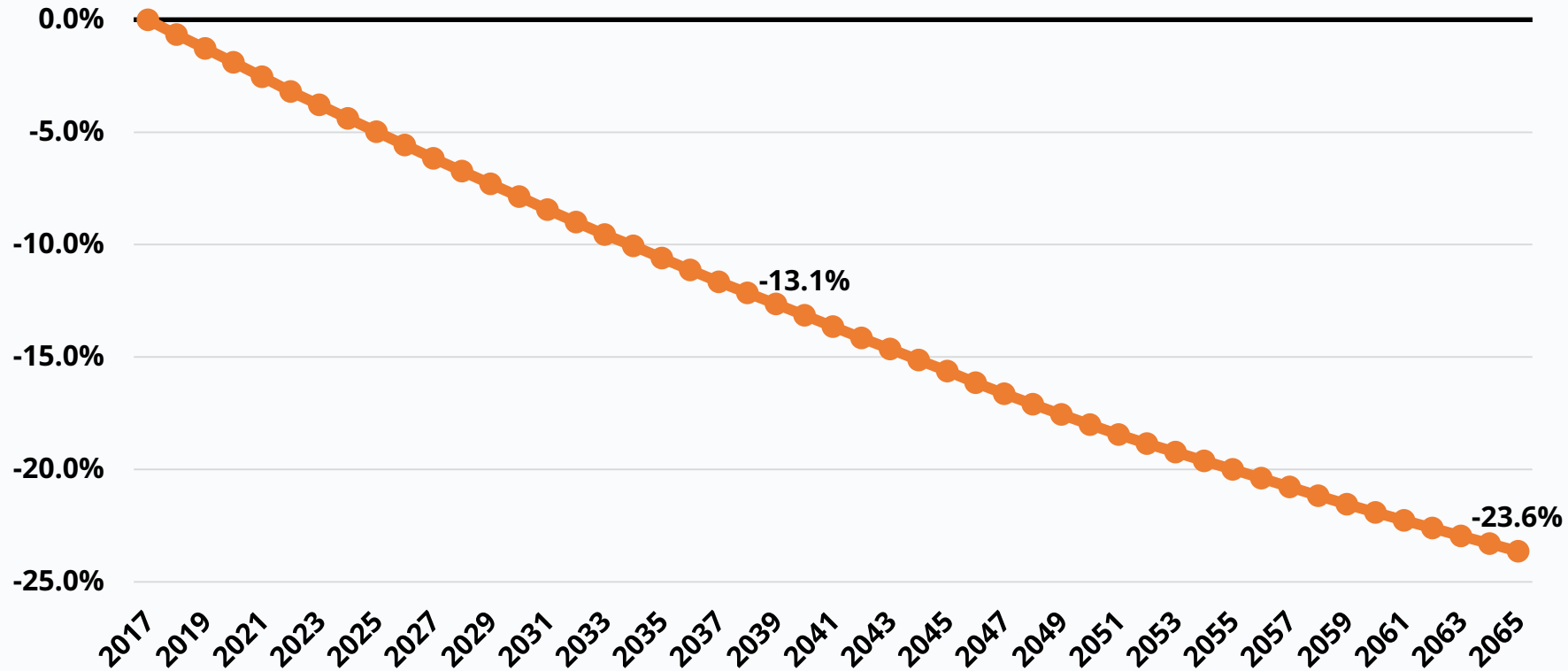
שיעור התעסוקה

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, עבודה בתהליך. * סימולציה המתבססת לאי התכנסות של שיעורי התעסוקה. בבסיס הסימולציה תחזיות אוכלוסייה 2015-2065, חלופה בינונית, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

השלכות על רמת החיים החומרית

סימולציית השפעת הדמוגרפיה על רמת ההכנסה מעבודה לנפש*

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, עבודה בתהליך. * סימולציית המתייחסת לאי התכנסות של שיעורי התעסוקה וההכנסות. בבסיס הסימולצייה תחזיות אוכלוסייה 2015-2065, חלופה בינונית, של הלמ"ס.

הערות לסיכום

- תהליכים דמוגרפיים משנים את פניה של החברה בישראל – מעבר מחברה המורכבת מרוב ומיעוט, לחברה בעלת מגוון קהילות
- השינויים מחייבים היערכות בכל תחומי החיים ובכלל זה בשוק העבודה שיאפשרו שגשוג חברתי וכלכלי
- המדיניות צריכה להביא בחשבון את כלל האוכלוסיות על מאפייניהם השונים – **כולל האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית** – תוך שמירה על ערכי בסיס כשוויון וכבוד האדם וחירותו
- השילוב דורש ההירתמות רחבה של
 - הממשלה
 - השלטון המקומי
 - המעסיקים
 - **הקהילות השונות** – כשהשינויים הדמוגרפיים מחייבים גם את האוכלוסייה מחייבים גם את הקהילות החרדית והערבית אותה להיות קשובות לצרכי הקהילות האחרות

"במדינת ישראל יש מקום לכולם, לכל קשת הצבעים, ואם תחסר פיסה אחת מהפאזל התמונה לא תהיה שלמה."

(מרים פרץ, 2018)

תודה על ההקשבה

ניצה (קלינר) קסיר

המכון
החרדי
למחקרי
מדיניות